

Kehitysmaiden velkaongelma

Politiikan ja talouden
vuorovaikutus
Mikko Mattila
Kevät 2004

Alatalo Riikka
012638033
Haapaniemi Veera
012638619
Hakakorpi Niina
012247880
Keskinen Maija
012641680
Mäkipää Heli
012640720
Uusi-Rauva Sari
012644357

Sisällysluettelo

Johdanto.....	1
1. Velkaongelman alkulähde.....	2
1.2 Kaupallisten pankkien rooli velan synnyssä ja kehityksessä.....	3
2. Kehitysmaiden velat.....	4
2.1 Kahdenvälinen velka.....	5
2.2 Monenvälinen velka.....	5
2.3 Velan vaikutukset kehitysmaissa.....	7
3. Ensimmäisiä velan helpotus mekanismeja.....	8
3.1 Pariisin ja Lontoon klubit.....	8
3.2 Baker Plan.....	9
3.3 Brady Plan.....	10
3.4 Uudempia yhteisiä velanhelppotusmenetelmiä.....	11
4. Maailmanpankin ja IMF:n rooli kehitysmaiden velkaongelmassa.....	12
4.1 Maailmanpankki.....	12
4.1.1 Kansainvälinen jälleenrakennuspankki IBRD.....	13
4.1.2 Kansainvälinen kehittämisjärjestö IDA.....	13
4.2 Kansainvälinen valuuttarahasto IMF.....	15
4.3 HIPC-ohjelma.....	17
4.3.1 Prosessi.....	17
4.3.2 HIPC-ohjelman seuraukset.....	20
4.3.3 Miten saada maiden velka kestäväle tasolle?.....	20
4.3.4 Rahoitus.....	21
4.3.5 Ohjelman kohtaama arvostelu.....	22
4.4 Maailman pankkia ja kansainvälistä valuuttarahastoa kohtaan osoitettua kritiikkiä.....	23
5. Euroopan unionin kehitysyhteistyöpolitiikka.....	26
5.1 Euroopan unionin kehitysyhteistyön periaatteet ja tavoitteet.....	26
5.1.1 Tavoitteet.....	26
5.1.2 Keinot köyhyyden torjumiseksi.....	26
5.1.3 Kehitysmaiden ensisijainen rooli.....	26
5.2 Kehitysavun uudelleenkohdistaminen.....	27
5.2.1 Kaupan ja kehityksen välinen yhteys.....	28
5.2.2 Alueellinen integraatio ja yhteistyö.....	28
5.2.3 Makrotaloudelliset toimintastrategiat ja sosiaalipalvelujen saatavuus.....	28
5.2.4 Kuljetus ja liikenne.....	28
5.2.5 Ruoan turvaaminen ja kestävä maaseudun kehitys.....	28
5.2.6 Institutionaalisen kapasiteetin rakentaminen.....	29
5.3 Kohti tehokkaampaa yhteistyötä.....	29
5.3.1 Koordinaatio, täydentävyys ja yhtenäisyys	29
5.4 Kehitysyhteistyön osasto.....	30
5.5 Kritiikkiä EU:n käytännön politiikkaa kohtaan.....	31
6. Loppupäätelmiä.....	32
Lähteet	

Johdanto

Kehitysmaiden velkaongelma on aiheena hyvin laaja, koskettaen suoraan tai epäsuoraan kaikkia maailman valtioita. Ensisijaisesti velkaongelma koskettaa kaikkia maailman köyhimpiä maita, tehden näiden maiden kestävästä kehityksestä lähes mahdotonta. Ongelma koskettaa, tai ainakin sen pitäisi, myös kaikkia kehittyneitä maita, joiden apu kehitysmaille on monessa suhteessa ratkaisevaa. Meillä ei ole esityksessämme tilan puutteen vuoksi mahdollisuutta puuttua ilmiöön kaikkiin moninaisiin haaroihin mutta pyrimme sen sijaan tekemään hyvän yleisen katsauksen ilmiöön.

Aloitamme työmme keskittymällä kehitysmaiden velkaongelman synnyn selvittämiseen. Miten nämä maat joutuivat taloudelliseen ahdinkoon, jossa ne tänä päivänä ovat. Lisäksi pyrimme antamaan yleisen kuvan siitä, miten suuri ongelma tällä hetkellä on. Kuinka velkaantuneita kehitysmaat itse asiassa ovat?

Tämän jälkeen siirrymme pohtimaan, minkälaisia yrityksiä teollisuusmailla on ollut tämän velkataakan pienentämiseksi. Pariisin ja Lontoon klubit tarjosivat ensimmäisiä ehdotuksia ongelman ratkaisuksi, mutta todellisuudessa näiden foorumeiden tulokset ovat jääneet suhteellisen pieniksi. Oikeastaan vasta 1990-luvulla on keksitty mekanismeja, joilla on ollut todellisia vaikutuksia kehitysmaiden velan pienentymiseen.

Suuren painon esityksessämme saa Yhdistyneiden kansakuntien alaiset järjestöt. Etenkin Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston panostukset velkaongelman pienentämiseen ovat olleet valtavat. Käymme läpi näiden järjestöjen erityisiä ohjelmia velkaongelman ratkaisemiseksi. Erityisen tarkkaan selvitämme Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuutta rahaston yhteistä HIPC- ohjelmaa, sillä tällä ohjelmalla on ollut erityisen tärkeä rooli kehitysmaiden taloudellisen ahdingon pienentämisessä.

Euroopan unionin jäsenenä erityisen mielenkiintoista on myös pohtia Euroopan Unionin roolia kehitysmaiden velkaongelman pienentämisessä. Unionilla onkin perinteisesti ollut keskeinen rooli kehitysyhteistyössä, mikä viimeaikaisten maailman poliittisten tapahtumien vuoksi uhkaa kuitenkin jäädä terrorismin vastaisen kamppailun varjoon.

1. Velkaongelman alkulähde

Kehitysmaiden suurten velkojen alkulähde on 1970-luvun öljykriiseissä. 1960-luvun lopulla Yhdysvallat oli paikannut tulovajettaan painamalla lisää dollareita ja tämän seurauksena dollarin arvo laski. Dollarin arvon laskeminen laski öljyntuottajamaiden öljyistä saatuja tuloja ja tämän takia OPEC- maat korottivat yhteisellä sopimuksella öljyn hinnan nelinkertaiseksi vuonna 1973, jota seurasi ns. öljykriisi. Öljyntuottajamaiden vientitulot kasvoivat huimasti ja rahat päätyivät lopulta talletuksina länsimaiisiin pankkeihin (http://www.kepa.fi/teemat/tietolehtiset/004_velka)

Kansainvälinen korkotaso lähti talletusten vuoksi laskuun ja pankit kasvattivat lainanantoansa nopeaan tahtiin pysäyttääkseen korkojen laskun ja myönsivät lainoja usein kevein perustein. Erityisesti intressit suuntautuivat kolmannen maailman maihin: niiden taloudet olivat 1970-luvulla yleisesti ottaen varsin hyvässä kunnossa, mutta niillä oli kasvava lisärahoituksen tarve pitääkseen yllä kehitystahtinsa ja kohonneiden öljykustannusten maksukykynsä. Muutamat maat, kuten Mexico ja Venezuela, ottivat lisälainaa maksaakseen vanhoja velkojaan pois. Monet ennestään velkaantumattomat maat lainasivat kuitenkin rahaa ensimmäistä kertaa kaupallisilta pankeilta, yleisimmin tarkoituksenaan kohentaa kansalaistensa elintasoja. Kuitenkin ainoastaan pieni osa myönnettyistä lainoista koitui köyhien hyväksi: 20 prosenttia lainoista käytettiin aseisiin ja sotilasdiktatuurien valtakoneistojen vahvistamiseen, ja monet hallitukset käynnistivät varojen turvin myös suurisuuntaisia kehityshankkeita, joiden vaikutukset jäivät usein vähäisiksi. Joissain tapauksissa rahat päätyivät myös yksityisille pankkitileille ulkomailla. (Ibid)

1970-luvun puolivälissä kolmannen maailman maat, jotka länsimaiden kannustamana olivat siirtyneet uusien vientiartikkeleiden esim. kahvin, teen, puuvillan jne. tuottamiseen, joutuivat toteamaan, että heidän vientituotteista saatavansa laskivat maailmanmarkkinahintojen laskun seurauksena. Hintojen lasku johtui vielä siitä, että liian monet maat olivat erikoistuneet samoihin tuotteisiin. Öljyn hinnan noustessa samanaikaisesti kolmannen maailman maat joutuivat kestävämmään tilanteeseen, jossa vientitulojen vähenemisen kanssa ne samanaikaisesti maksoivat lainoistaan ja tuonnistaan enemmän kuin koskaan. Useiden kehitysmaiden oli otettava lisää lainaa pystyäkseen maksamaan vanhojen lainojen korot. Vuonna 1982 Meksiko ilmoitti ensimmäisenä maana, että se ei kykene suoriutumaan velkojensa maksuista ja esimerkin perässä monet muut maat ilmoittivat olevansa kykenemättömiä maksamaan lainojensa lyhennyksiä. (Ibid)

1.2 Kaupallisten pankkien rooli kehitysmaiden velan synnyssä ja kehityksessä

Kaupallisten pankkien harkitsematon lainanantopolitiikka 1970-luvulla oli yksi pääsyistä kehitysmaiden tämännäiväiseen velkakriisiin. Niiden neroutta on vaikea olla ihailematta, sillä ne onnistuivat myöhemmin 1980-luvulla kehittämään lainoilleen tuottoisat jälkimarkkinat ja lisäksi vielä suostuttelivat Maailmanpankin kaltaiset valtioiden rahoittamat laitokset lunastamaan ne pulasta. (Martin 1994, 145.)

Öljykriisin ja siitä seuranneen korkotason nousun seurauksena, kaupallisten pankkien ongelmana oli löytää lainakohde, joista se saisi öljydollareista maksettua korkoa paremman koron (Martin 1994, 55). Pankit ryhtyivät kasvattamaan lainanantoaan kansainvälisen rahoituskriisin välttämiseksi ja niiden katse kääntyi kohti kolmansia maita, jotka tarvitsivat rahaa ylläpitääkseen hyvällä mallilla olevan kehitystahtinsa ja maksaakseen kohonneet öljykustannukset. (Bonsdorff; Valley 1990, 140-145.) Tämän katsotaankin olevan varsinaiset velkaongelmat syntyhetki.

Liikepankit myönsivät lainoja kehitysmailla hyvinkin kevein perustein ja tavalla, jota voisi luonnehtia harkitsemattomaksi. Lainojen korkotaso oli alle inflaation. (Bonsdorff.). Liikepankit hyötyivät itse lainoista huomattavasti (Valley 1990, 143). Toisaalta kehitysmaiden hallitusten tapaa ja myös kuluttaa lainadollarit oli vähintään yhtä harkitsematonta. Monet maat lainasivat kuitenkin rahaa ensimmäistä kertaa kaupallisilta pankeilta, usein tarkoituksenaan kohentaa maidensa ihmisten elintasoja. Suuressa osassa maita lainat kuitenkin käytettiin suoraan kulutukseen. Maat yksinkertaisesti elivät yli varojensa. Valtaosa rahoista pakeni lainaajamaista melkein välittömästi saapumisensa jälkeen. Ilmiötä kutsutaan pääomien paoksi. (Martin 1994, 54-56; Valley 1990, 158-159.) Joissain tapauksissa kaupalliset pankit saivat jopa kolmannen maksun samasta rahasummasta, kun ne ottivat haltuunsa kannattavia yksityistettyjä valtio varoja vaihtamalla velan pääomaan. (Martin 1994, 142-145.)

Jo edellä käsitellyn öljykriisin seurauksena maailman talous ajautui lamaan. Länsimaat ryhtyivät noudattamaan kireää talouspolitiikkaa inflaation hillitsemiseksi ja samalla kolmannen maailman veloista tuli ongelma, joka uhkasi länsimaisten liikepankkien uskottavuutta kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla. Tämä taas olisi johtanut koko rahoitussysteemin romahtamiseen. (Valley 1990, 126-127.)

Kehitysmaat olivat saavuttaneet tilanteen, jossa ne eivät enää kyenneet neuvottelemaan itselleen uusia lainoja, jotta olisivat selviytyneet edes korkojen maksusta. (Valley 1990, 160-164.)

Kaupalliset pankit olivat sulkeneet lainahanansa, pelätessään oman taloudellisen vakautensa puolesta. Meksiko oli velkaa valtav 5 ia summia sekä yhdysvaltalaisille että eurooppalaisille pankeille, ja ne eivät tietenkään halunneet menettää rahojaan.

Suurin osa velasta oli liikepankeille, mikä vaikeutti tilannetta. Toisin kuin julkiset instituutiot ja valtiot, liikevoittoa tavoittelevat kaupalliset pankit eivät voineet antaa veloille lisää maksuaikaa vaarantamatta omaa uskottavuuttaan. (Valley 1990, 160-161.)

Pääoman sijoittaminen kehitysmaihiin oli kaupallisille pankeille yleisesti ottaen todella tuottavaa liiketoimintaa. Ne saivat säännönmukaisesti yli 40 prosentin vuotuiset tulot investoinneistaan kolmannen maailman maihin. Jopa kriisinkin iskiessä pankkitoiminta tuotti pökerryttäviä voittoja

2. Kehitysmaiden velat

Kehitysmaiden velka oli vuonna 1994 yhteensä 1921 mrd dollaria. Ns. pahasti velkaantuneiden köyhien maiden (SILIC, Severely Indebted Low Income Countries), velkataakka oli 1994 210 mrd dollaria. Se on neljä kertaa enemmän kuin esim. vuoden 1980 velkasaldo. Maiden velka niiden maksukykyyn nähden muodostaa tilanteen joissain tapauksissa kestäättömäksi. Taulukko 1 osoittaa joidenkin pahimmin velkaantuneiden maiden velat suhteessa niiden bruttokanantuotteeseen.

Taulukko 1: Valtiontalouden velka vuonna 1996:
Julkinen velka BKT:sta (%)

Angola	307
Burundi	100
Guinea-Bissau	352
Mosambik	379
Nigaragua	355
Nigeria	101
Sambia	216
São Tomé ja Príncipe	638
Tansania	130
Uganda	61
Zimbabwe	69
Suomi	57

Lähde: Tilastokeskus (http://www.stat.fi/tk/tp/maailmanumeroina/17_julkinen_sektori.xls)

Kehitysmaiden kokonaisvelkaongelma ei viimeisten viidentoista vuoden aikana ole helpottunut, vaan päinvastoin pahentunut. Tämä koskee erityisesti köyhimpiä kehitysmaita, joista suurin osa on Afrikan maita. Ratkaiseva muutos 1980-luvun alkuun nähden on se, että kaupallisten velkojen osuus kehitysmaiden yhteenlasketusta velasta on vähentynyt, mutta kahdenvälinen ja monenkeskinen velka on sen sijaan lisääntynyt. (http://www.kepa.fi/teemat/tietolehtiset/004_velka)

2.1 Kahdenvälinen velka

Kehitysmaiden kahdenvälisestä velasta noin 70 prosenttia kuluu Pariisin klubin velkojille. Tämä tarkoittaa läntisten teollisuusmaiden yhteistä kahdenvälisen velan vähentämiseen tähtäävää neuvottelufoorumia, jonka jäsenistä jo yksin Japanin, Yhdysvaltojen, Ranskan ja Saksan saatavat muodostavat yhteensä 54 prosenttia kehitysmaiden kahdenvälisestä velasta. Kehityksmailla on vuodesta 1988 lähtien ollut mahdollisuus käydä velan vähentämiseen tähtääviä neuvotteluja Pariisin klubin kanssa. (Väätänen 2003)

Vuonna 1994 länsimaat sopivat ns. Napolin ehdoista, joihin sisältyy 67 prosentin vähennysoikeus kahdenväliseen velkaan. Ehtona tälle on kuitenkin IMF:n talouden rakennesopeuttamisohjelman toteuttaminen sekä näytöt velan takaisinmaksukyvyyn parantumisesta. Pariisin klubin tulokset ovat kuitenkin jääneet laihoiksi: kahdenvälisen velan kasvua ei ole saatu pysähtymään. (http://www.kepa.fi/teemat/tietolehtiset/004_velka)

Lisäksi Pariisin klubin kanssa käytyjen kehitysmaiden velkojen uudelleenjärjestelyn yhteydessä vanhojen velkojen korkojen lisäys pääomaan on kasvattanut kahdenvälisen velan määrää huomattavasti. Suurimmat muut syyt kahdenvälisen velan kasvuun ovat olleet muun muassa uusien lainojen ottaminen vanhojen korkojen maksamiseksi, sekä maksamattomat velanhoitokustannukset, jotka ovat lisänneet kehitysmaiden velkaa. Suurin syy maksamattomiin velanhoitokustannuksiin on kansainvälisten rahoituslaitosten asema etuoikeutettuna luotonantajana, jolloin velanhoitokustannukset maksetaan ensisijaisesti niille. (Ibid)

2.2 Monenkeskinen velka

Vasta vuonna 1995 kansainvälisten rahoituslaitosten, Maailmanpankin ja IMF:n oli myönnettävä kehitysmaiden velkaongelman olemassaolo. Monenkeskisen velan osuus oli jo lähes neljäsosa koko kehitysmaiden veloista. Ennen tätä instituutioiden mukaan ainoastaan hyvin harvalla kehitysmaalla oli monenkeskinen velkaongelma, ja monenkeskisen velan vähentämisen katsottiin olevan mahdotonta ja siitä puhumisen näin ollen turhaa. Vuonna 1996 Kansainvälisten rahoituslaitosten

vuosikokouksissa hyväksyttiin kuitenkin ensimmäinen monenkeskisen velan vähentämiseen tähtäävä ohjelma. (<http://www.globalisaatio.net/velka.html>)

Erityisesti velanhoitokustannuksissa monenkeskisen velan osuus on jatkuvasti kasvussa. Vuonna 1994 noin puolet pahasti velkaantuneiden kehitysmaiden velanhoitokustannuksista maksettiin monenkeskisille velkojille. Tästä osuudesta Maailmanpankin osuus on noin puolet ja IMF:n noin viidesosa (<http://www.worldbank.org>). Onkin arvosteltu, että kansainvälisten rahoituslaitosten "etuoikeutetun luotonantajan" asema on merkinnyt monenkeskisten velkojen hoitokustannusten kasvua. Näkemyksen mukaan tämän periaatteen seurauksena kahdenväliset velat jätetään usein maksamatta ja velkaongelma syvenee entisestään. Useimpien maiden kohdalla väitteen paikkaansa pitävyyttä voidaan epäillä, mutta taulukossa 2 on nähtävissä Burundin ja Lesothon velkakierteen syveneminen.

Taulukko 2: Valtiontalouden velka vuosina 1996-1999:
Julkinen velka BKT:sta (%)

	1996	1997	1998	1999
Burundi	100	136	154	184
Lesotho	53	62	69	68

Lähde: Tilastokeskus (http://www.stat.fi/tk/tp/maailmanumeroina/17_julkinen_sektori.xls)

Toinen kritiikki kansainvälisten rahoituslaitosten toiminnasta liittyy siihen, että monenkeskisen velan kasvu on vaikuttanut kehitysyhteistyörahoituksen ja muun kehitysrahoituksen käytön lisääntymiseen velanhoitokeinoina. Esimerkiksi vuosien 1993-94 välillä Maailmanpankin kehitysrahasto IDA:n (International Development Association) kautta myönnettiin köyhimmille velkaantuneille maille 2,9 mrd dollarin edestä lainoja, joista 1,9 mrd dollaria päätyi takaisin Maailmanpankin kassaan vanhojen lainojen takaisin maksuina. IDA:n lainoja ei suinkaan ole tarkoitettu velkojen takaisinmaksuun, vaan kolmannen maailman kehitystä tukevien projektien ja köyhyiden vähentämiseen tähtäävien toimien rahoittamiseen. Esimerkiksi Sambian vuonna 1993 saamasta 550 miljoonasta kehitysapudollarista noin 350 miljoonaa varattiin monenkeskisen velan hoitoon. Käytännössä siis yli puolet Sambian saamasta ulkoisesta kehitysrahoituksesta muodostui avun- tai luotonantajien maksuista itselleen tai toisilleen: Maailmanpankin IDA-rahaston kautta Sambialle myönnetyt varat päätyivät velkojen takaisinmaksuna IMF:lle. (http://www.kepa.fi/teemat/tietolehtiset/004_velka)

2.3. Velan vaikutukset kehitysmaissa

Liian monien maiden viljellessä samoja vientikasveja maailmanmarkkinahinnat laskivat ja viennistä saatavat tulojen vähenivät. Seurauksena oli, että monet kehitysmaat, jotka aikaisemmin tuottivat tarvitsemansa ruuan itse, joutuivat nyt tuomaan osan ruoastaan ulkomailta. UNICEF on laskenut, että Saharan eteläpuolella sijaitsevien Afrikan maiden tämän hetkisiä velanmaksukustannuksiakin pienemmällä summalla voitaisiin tehdä investointeja, joiden avulla tällä alueella vuoteen 2000 mennessä voitaisiin pelastaa 21 miljoonan lapsen elämä sekä tarjota 90 miljoonalle lapselle ja naiselle mahdollisuus perus-koulutukseen ja -terveydenhuoltoon. (<http://www.unicef.org>)

Kehitysmaiden velkaongelman vakavin seuraus onkin inhimillisen kärsimyksen lisääntyminen. Kritiikin mukaan velkataakka usein käytännössä merkitsee sitä, että lainojen takaisinmaksu on etusijalla ja tavallisten kansalaisten tarpeet jätetään huomioimatta. Tämä on katsottu johtaneen mm. terveydenhuollon tason heikkenemiseen, koulutuksen vähentämiseen ja työttömyyteen. Monissa maissa velanhoidon kustannukset ylittävät moninkertaisesti terveydenhoitoon ja koulutukseen käytetyt varat. (Ibid) Viiden miljoonan asukkaan Nicaragua, jolla on velkaa 5 968 miljoonaa dollaria, käytti velkojenhoitoon 1997 17,5 prosenttia bruttokansantuotteesta, mutta koulutukseen vain 3,7 prosenttia. (http://www.kepa.fi/teemat/tietolehtiset/004_velka) Taulukossa 3 on esitelty joidenkin velkaisten Afrikan maiden julkisen talouden osuutta BKT:sta verrattuna Suomeen.

Taulukko 3 :	Sosiaalipalvelut vuonna 1996 % julkisista menoista
Burundi	25
Etiopia	31
Kamerun	21
Kenia	30
Sambia	34
Suomi	57

Lähde: Tilastokeskus (http://www.stat.fi/tk/tp/maailmanumeroina/17_julkinen_sektori.xls)

Terveydenhuollossa käytettävät varat ovat laskeneet monissa maissa 1980-luvulta lähtien. Joissain maissa ihmiset joutuvat itse maksamaan terveydenhuollostaan, ja näin ollen köyhimmillä ei yleensä ole varaa käyttää terveydenhuoltopalveluja ollenkaan. Esimerkiksi Zimbabwessa terveydenhuoltomenot ovat laskeneet kolmanneksella sen jälkeen, kun maassa alettiin toteuttaa talouden rakennesopeutusohjelmaa 1990-luvun alussa. Ugandassa käytetään noin 2 punttaa henkeä kohden terveydenhuoltoon velanhoitokustannusten ollessa 11.50 punttaa henkeä kohti. Kehitysmaiden velkataakka on johtanut siihen, että 1960 -70 luvulla tapahtunut terveydenhuollon

tason nousu on pysähtynyt tai lähtenyt laskuun monissa maissa. Lapsikuolleisuus on lisääntynyt maissa, kuten Zimbabwe, Sambia, Nicaragua, Chile ja Jamaika. (Ibid)

Myös koulutuksesta joutuu yhä useammin maksamaan, mikä vähentää köyhien väestöryhmien mahdollisuutta lähettää lapsensa kouluun. Esimerkiksi Saharan eteläpuolella olevissa Afrikan maissa 6-11-vuotiaiden nuorten ikäluokasta alle puolet kävi koulua vuonna 1990, kun vastaava luku vuonna 1980 oli melkein 60 prosenttia. Esimerkiksi Sambiassa koulutukseen käytettävät varat olivat 1992 ainoastaan 9.1 % maan budjetista, kun vastaava luku vuonna 1985 oli 13,4 %. Koulutuksen vähenemisellä on taas työllisyyttä heikentäviä vaikutuksia. Julkisia säästöjä on aikaansaatu irtisanomalla valtion palkkalistoilla olevia työntekijöitä tai alentamalla palkkatasoa. Monissa Afrikan maissa reaali-palkat ovat laskeneet 50-60 prosenttia 1980-luvun alun tasosta ja työttömyys on lisääntynyt niin Afrikassa kuin Latinalaisessa Amerikassa. Esimerkit ovat kuitenkin kurjimmasta päästä, eikä kaikilla ole näin.

3. Ensimmäisiä velanhelputus mekanismeja

3.1 Pariisin ja Lontoon klubit

Kehitysmaiden velkaongelmia varten on perustettu neuvottelufoorumeita, joiden tehtävänä on pyrkiä löytämään yhteiset ehdot kehitysmaille myönnettyille velkahelputuksille. Vuonna 1956 perustettu Pariisin klubi järjestee kehitysmaiden julkisia, pitkäaikaisia ja kahdenvälisiä velkoja, kun taas 70-luvulla perustettu Lontoon klubi, on kehitysmaiden yksityisiä eli kaupallisia velkoja varten. (Väätänen 2003, 6)

Velan uudelleen järjestelyyn Pariisin klubissa ryhdytään, kun velallinen valtio ottaa yhteyttä klubiin. Järjestelyt ovat aina tapauskohtaisia. Pariisin klubilla on käytössään neljä erilaista kriteeriä, ja riippuen maan velkaantuneisuudesta ja tulotasosta ne sisältävät erilaiset ehdot velan mitätöinnin osuudelle, korkotasolle, maksuajalle sekä vapaavuosille eli vuosille, jolloin velkapääomaa ei tarvitse vielä lyhentää. Koska uudelleen järjestely ja mitätöinti Pariisin klubin osalta koskee vain velkaa ajalta ennen ensimmäistä yhteydenottoa, on mitätöitävän velan osuus kokonaisvelasta usein lopulta vähäinen. Esimerkiksi Ugandan velasta mitätöitiin vuonna 1995 67 %. Kokonaisvelasta osuus oli vain 2 %, sillä mitätöinti koski Ugandan velkaa ajalta ennen vuotta 1985. (ibid., 6-7)

Pariisin klubi tekee yhteistyötä Maaailmanpankin ja IMF:n kanssa. Velkaantuneisuuden ja tulotason kertoman köyhyyden asteen määrittely on kaikilla kolmella organisaatiolla yhteinen. Ennen kuin maa voi hakea vähäisintäkään velanhoitoa helpottavaa järjestelyä Pariisin klubista, sillä on oltava IMF:n tukema talousohjelma. (ibid., 2003, 7.)

Käytännössä kaupallisten pankkien velkoja hoitava Lontoon klubi on organisaatioltaan ja säännöiltään Pariisin klubia vieläkin epämuodollisempi ja muuttuvampi. Velasta neuvottelevat ja päätöksen tekevät ne pankit, jotka kulloinkin nähdään tapaukseen sopivimmiksi. (Väättäinen 2002, 6.) Meksikon vuoden 1982 kriisi johti yksityisten lainahanojen sulkeutumiseen kehitysmailta. Velkaongelmaa kuitenkin pidettiin aluksi keskipitkän aikavälin ongelmana. Ratkaisuksi kehitysmaiden velkaongelmalle tarjottiinkin ensin velkojen uudelleenjärjestelyä, kansainvälisten rahoituslaitosten lainoja ja talouden rakennesopeutusohjelmia. Lähtökohtana oli, että velkaantuneet kehitysmaat voisivat päästä velkaongelmastaan edellyttäen, että ne noudattavat ”tervettä” talouspolitiikkaa. Mutta nämä toimet eivät olleet riittäviä. (Bonsdorff.)

3.2 Baker Plan

1980-luvun jälkipuoliskolla toteutettiin ensimmäinen todellinen systemaattinen yritys ratkaista velkaongelma. Niin kutsutulla Bakerin ohjelmalla pyrittiin erityisesti Latinalaisen Amerikan keskituloisia kehitysmaita koettelevan kaupallisen velkakriisin ratkaisuun. Siinä osa pankkien saatavista peruttiin kansainvälisten rahoituslaitosten rahoituksella tai muutettiin obligaatioiksi, jotka voitiin myydä edelleen markkinoilla. (Bonsdorff., Valley 1990, 293-296.) Ohjelman selkärankana olivat kaupalliset pankit, joiden oli määrä myöntää suuria uusia lainoja erityisesti 15 suurvelalliselle. Yhtenä tärkeimmistä tavoitteista oli saada kaupalliset pankit jälleen myöntämään lainoja ylivelkaantuneille kehitysmaille. Pelkona nimittäin oli, että ylivelkaantuneet maat eivät kykenisi maksamaan jo ottamiensa lainojen korkoja. (Bonsdorff., Valley 1990, 293-296.) Pankit eivät kuitenkaan ryhtyneet tähän, vaan päinvastoin laskivat luototuksensa sille hyvin alhaiselle tasolle, jolla se tänäänkin on (George, 1995, 134).

Vaikka suunnitelma epäonnistui, oli se ensimmäinen kerta, kun Yhdysvaltain hallitus todella myönsi, ettei kolmannen maailman velkoja voinut jättää pelkästään markkinoiden ja kaupallisten pankkien ratkaistavaksi. (Valley 1990, 294.)

3.3 Brady Plan

Bakerin suunnitelman epäonnistuttua julkaistiin Yhdysvalloissa maan silloisen valtiovarainministerin mukaan nimetty Brady Plan vuonna 1989. Suunnitelmassa kaupalliset lainoittajat ohjattiin etenkin keskituloisten kehitysmaiden velkahelpotuksiin. Ideana oli, että pankkien ja velkojahallitusten olisi tullut leikata velkojen arvosta kolme prosenttia. Lisäksi myös ne maat, jotka suostuivat omaksumaan Kansainvälisen valuuttarahaston ehdot, saisivat velalleen yhdeksän prosentin alennuksen. Perusideana oli, että osan menetyksistä ottaisivat kontolleen pankit. (Valley 1990, 295 -297.) Pankit yritettiin myös saada ymmärtämään, että niiden tulisi lainata velallisille kylliksi rahaa, jotta nämä voisivat lunastaa velkansa alennushinnoin (George 1995, 135-136). Näin ei kuitenkaan käynyt. Lievennykset velassa tai korkotasossa rahoitettiin lainaamalla julkiselta taholta tai velka muutettiin Brady- obligaatioiksi, ja vaikka uusien lainojen ehdot muuttuivat näin entistä pehmeämmiksi, merkittävää velan mitätöintiä ei tapahtunut. Köyhimmat maat eivät juuri hyötäneet Brady Planista, sillä suurin osa niiden velasta oli jo 80-luvun lopussa julkista. (Väätäinen 2002, 6.) Sekä Bakerin ja Bradyn ohjelmalla oli kummallakin hyvin samansuuntainen tavoite; ylivelkaantuneiden maiden taloudet haluttiin pitää avoimina länsimaalaisille tuottajille ja rahoittajille. (Valley. 1990, 296.)

Nämä erilaiset 1980-luvulla esitetyt suunnitelmat kolmannen maailman velkojen helpottamiseksi esittivät aina yhä pidempiä velan takaisinmaksu aikoja, yhä suuremmalle joukolle velkaantuneita maita. Yksikään niistä ei kuitenkaan esittänyt velkojen laajamittaista anteeksiantamista todellisenä vaihtoehtona. (Greenhill jne 2003, 6.) Yleisesti ottaen voidaan kuitenkin sanoa, että kaupalliset velkojat ovat olleet virallisia tahoja valmiimpia tekemään kompromisseja ja erilaiset toimenpiteet kuten velkojen takaisin osto velallisen eduksi tai velan vaihto osakkeisiin, luonnonsuojeluun tai kehitykseen ovat olleet uusia keinoja käsitellä velkaongelmaa. Käytännössä nekkään eivät kuitenkaan ole lopulta merkittävästi keventäneet minkään maan velkataakkaa. (Väätäinen 2002, 6.)

3.4 Uudempia yhteisiä velanhelpotusmenetelmiä

Velkaverkosto EUODAD:in (European Network on Debt and Development) laskelmien mukaan vuonna 1993 SILIC-maissa asui yhteensä 620 miljoonaa ihmistä, joiden kaikkien pitäisi tehdä 112 päivää työtä, jotta kahdenvälinen velka G7-maille saataisiin maksettua. G7-maissa taas asui samana vuonna yhteensä 660 miljoonaa ihmistä, joiden yhden päivän työtulojen summa on samansuuruinen

kuin SILIC-maiden velka. (<http://www.eurodad.org>) Kehitysmaiden velkaongelma on aivan eri kokoluokan ongelma, kun sitä tarkastellaan länsimaihin suhteutettuna.

Kansalaisjärjestöt ovat jo pitkään vaatineet kehitysmaiden velkaongelman ratkaisemiseksi kokonaisvaltaista kaikkien velkojen yhteistä toimenpideohjelmää tai jopa velkojen kokonaista mitätöimistä. Vuoden 1996 vuosikokouksessa Maailmanpankki ja IMF hyväksyivät aloitteen, jossa ensi kertaa puhuttiin kaikkien velkojen ja velallisten yhteisestä vastuusta velkaongelman ratkaisemisessa. Näihin järjestöihin ja niiden ohjelmiin tutustutaan tarkemmin myöhemmin.

Toistaiseksi yhdenkään maan velkoja ei ole mitätöity kokonaan. G8-maiden johtajat käsittelevät kesällä 1999 Kölnissä Jubilee 2000 –vetoomuksen pohjalta 100 miljardin dollarin velan mitätöimistä köyhimmiltä velkaantuneilta mailta. Tähän mennessä velkaa on mitätöity ainoastaan 12 miljardia dollaria. Lisäksi 100 miljardin dollarin mitätöinti on köyhimpien maiden velkojen mitätöimiseen tähänneen Jubilee 2000 -kampanjan arvion mukaan vain noin yksi kolmasosa tarvittavasta summasta, jos köyhimpien maiden inhimilliset tarpeet halutaan ottaa huomioon. (sama kait) Jubilee 2000 -kampanjan mielestä kaikki velat, 1) joita ei voida maksaa takaisin ilman kansalaisille aiheutettuja kohtuuttomia seurauksia, 2) jotka olisi jo maksettu takaisin, elleivät velallisesta riippumattomat tekijät, kuten korkotasossa tai raaka-aineiden maailmanmarkkinahinnoissa tapahtunut muutos olisi vaikeuttanut ratkaisevasti velallisten tilannetta, 3) jotka ovat syntyneet epäonnistuneiden kehityshankkeiden vuoksi tai jotka ovat moraalittomia tai vailla laillista oikeutusta, kuten Etelä-Afrikan apartheid-hallituksen velat olisi välittömästi annettava anteeksi. Nämä kriteerit soveltuvat 52 köyhän maan lisäksi kaikkiin kehitysmaihiin. Velkojen mitätöimisen tavoitteena tulisi olla demokratian ja kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen köyhissä maissa. (http://www.verkkouutiset.fi/arkisto/Arkisto_1999/18.kesakuu/G822499.HTM)

Lupausten täytäntöönpanoa on viivästyttänyt velkojen kiista taakanjaosta. IMF ja Maailmanpankki, jotka vastaavat yli 35 prosentista HIPC-maiden veloista, eivät myöskään ole sitoutuneet sataprosenttiseen velkojen mitätöintiin. Veloista käytävssä keskustelussa painotetaan usein, että mitätöinnin vapauttavat resurssit olisi käytettävä sosiaalisesti mahdollisimman järkevästi. Käytännössä nämä vaatimukset ovat merkinneet kansainvälisten rahoituslaitosten kasvanutta valvontaa myös köyhien maiden sosiaalisen kehitykseen. Kansainväliset rahoituslaitokset ovat kuitenkin talouspoliittisia instituutioita, joilla ei ole samaa kompetenssia tällä alueella kuin esimerkiksi monilla YK-järjestöillä. Maailmanpankki on esimerkiksi vaatinut usein kehitysmailta terveydenhuoltopalvelujen kilpailuttamista ja maksullistamista (<http://www.worldbank.org>).

Käyttömaksut ovat yleensä vieneet terveyspalvelut köyhien ulottumattomiin. Maailmanpankilla ja IMF:llä on asiaan aivan eri kanta.

4. Maailmanpankin ja IMF:n rooli kehitysmaiden velkaongelmassa

Maailmanpankki ja Kansainvälinen valuuttarahasto IMF ovat Yhdistyneiden kansakuntien talous- ja sosiaalineuvoston alaisia erityisjärjestöjä (<http://www.un.org>). Nämä erityisjärjestöt ovat oikeudellisesti YK:sta erillisiä kokonaisuuksia, mutta ne on saatettu pääjärjestön yhteyteen, jotta sillä olisi mahdollisuus seurata ja ohjata niiden toimintaa (Hakapää 2003, 109.) Sekä Maailmanpankki että Kansainvälinen valuuttarahasto perustettiin 1944 Bretton Woodsissa. Niiden alkuperäinen tarkoitus oli saattaa kansainvälinen talous vakaalle pohjalle toisen maailmansodan jälkeen. Nykyisin näiden kahden järjestön tehtävät täydentävät toisiaan, mutta niiden roolit kansainvälisessä taloudessa ovat erilaiset. (<http://www.worldbank.org>).

4.1 Maailmanpankki

Maailmanpankki on itse asiassa yleisnimitys maailmanpankkiryhmälle, jonka muodostavat Kansainvälinen jälleenrakennuspankki IBRD, Kansainvälinen kehittämisjärjestö IDA ja Kansainvälinen rahoitusyhtiö IFC (Hakapää 2003, 110.) Maailmanpankin jäseniksi pääsevät vain Kansainvälisen valuuttarahaston jäsenet, ja tällä hetkellä jäseninä on 184 valtiota. Näistä kaikki ovat IBRD:n jäseniä, joka on edellytys muiden järjestöjen jäsenyydelle. IDA:n jäsenmäärä on 164 ja IFC:n 176. Jäsenmaiden johtamat elimet tekevät järjestön tärkeimmät päätökset. (<http://www.worldbank.org>).

Maailmanpankin tavoitteena on poistaa maailmassa vallitsevaa taloudellista eriarvoisuutta kasvattamalla köyhien maiden taloudellista kasvua, käyttäen tässä rikkaiden maiden resursseja. Maailmanpankki auttaa kehitysmaita antamalla niille matalakorkoisia lainoja, korotonta luottoa ja avustuksia. Käytännössä Maailmanpankin toiminta on lähinnä lainojen myöntämistä sen jäsenmaille. Sen eri alajärjestöt myöntävät erityyppisiä lainoja, riippuen maan taloudellisesta tilanteesta. (Ibid).

4.1.1 Kansainvälinen jälleenrakennuspankki IBRD

Kansainvälinen jälleenrakennuspankki IBRD myöntää lainoja taloudellisesti paremmin menestyneille kehitysmaille. Osa näistä maista voisi lainata myös kaupallisilta tahoilta, mutta yleensä vain hyvin korkealla korolla. IBRD:ltä lainatessa näillä mailla on enemmän takaisinmaksuaikaa, kuin mitä niillä olisi, jos ne lainaisivat kaupallisilta tahoilta. IBRD:n lainoilla on takaisinmaksuaikaa 15 -20 vuotta. Kehitysmaat lainaavat IBRD:ltä rahaa tiettyihin tarkoituksiin, kuten köyhyyden vähentämiseen tähtääviin ohjelmiin, sosiaaliohjelmiin ja ympäristönsuojeluohjelmiin. IBRD kerää lähes kaikki varansa kansainvälisillä rahamarkkinoilla. Vuonna 2002 IBRD antoi lainaa yhteensä 11,5 miljardin dollarin arvosta tukeakseen 96 projektia 40 eri maassa. (Ibid).

4.1.2 Kansainvälinen kehittämisjärjestö IDA

IBRD perustettiin alun perin auttamaan Eurooppaa toipumaan toisen maailmansodan tuhoista. Kun tämä pyrkimys osoittautui menestyksekkääksi, Maailmanpankki käänsi huomionsa kehitysmaihin. 1950-luvulle tultaessa kävi selväksi, että kasvaakseen taloudellisesti nämä maat tarvitsivat pehmeämpiä lainanehtoja kuin mitä Maailmanpankki oli siihen mennessä tarjonnut. Kansainvälinen kehittämisjärjestö IDA perustettiin vuonna 1960. Sen tarkoituksena on myöntää kaikkein köyhimmille kehitysmaille mahdollisimman edullisia lainoja. Sen perustajat näkivät järjestön keinona, jolla maailman rikkaat pystyisivät auttamaan köyhiä. (<http://www.worldbank.org>).

IDA:n myöntämiin lainoihin ovat oikeutettuja maat, jotka täyttävät kolme vaadittua kriteeriä. Ensinnäkin, niiden tulee olla suhteellisesti tarpeeksi köyhiä. Tämän mittaukseen käytetään bruttokansantuotetta henkeä kohti, jonka täytyy tällä hetkellä olla alle 865 dollaria, jotta maa voi lainata IDA:lta. Toiseksi, maat eivät saa olla luottokelpoisia, eli maiden täytyy olla sellaisia, jotka eivät voi lainata IBRD:ltä. Kolmanneksi, maiden täytyy osoittaa hyvää hallintoa, joka tarkoittaa sellaisia sosiaalisia ja poliittisia ohjelmia, jotka edistävät taloudellista kasvua ja köyhyyden vähentämistä. Kriteerien täyttämisen vaatimuksessa on kuitenkin olemassa joitakin poikkeustapauksia. Jotkut maat, kuten Intia ja Indonesia, saavat lainaa IDA:lta, koska niiden henkeä kohti laskettu bruttokansantulo on tarpeeksi alhainen, mutta ne voivat lainata myös IBRD:ltä niiden luottokelpoisuuden takia. Tällä hetkellä 81 maata ovat oikeutettuja lainaamaan IDA:lta. (Ibid).

IDA:n lainojen suuruus riippuu lainaavan maan tuloista, sen menestyksestä taloutensa hallinnassa sekä sen meneillään olevista IDA:n projekteista. Yksinkertaistaen voi sanoa, että kahdesta maasta, jotka ovat toimineet yhtä hyvin taloudellisen kasvun hyväksi ja köyhyyden poistamiseksi, köyhempi maa saa enemmän lainaa IDA:lta. Se, miten hyvin maat ovat hoitaneet talouttaan, arvioidaan jokaisen maan osalta joka vuosi. Tässä arvioinnissa otetaan huomioon maan hallituksen harjoittama talouspolitiikka sekä tätä toimeenpanevat instituutiot. Tämän arvioinnin lisäksi lainoja myönnettäessä otetaan huomioon maantiede. Koska Saharan eteläpuolisen Afrikan kehitys on yksi IDA:n prioriteeteista, nämä maat pyritään ottamaan muita paremmin huomioon lainoja jaettaessa. (Ibid).

IDA:n myöntämät lainat ovat korottomia, ja niillä on hyvin pitkä takaisinmaksuaika. Lainaa ei pidä maksaa takaisin ollenkaan ensimmäisen kymmenen vuoden aikana, ja kokonaan laina on maksettava takaisin vasta neljäkymmenen vuoden päästä. Perustamisestaan lähtien IDA on antanut lainaa yhteensä 108 valtiolle. Vuonna 2003 se antoi lainaa yhteensä 7,4 miljardia dollaria, ja järjestö aloitti 142 uutta operaatiota 56 valtiossa. Näistä uusista projekteista suurin osa (51 prosenttia) sijoittui Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan. Vuonna 2003 kymmenen suurimman lainansaajan joukossa oli viisi Saharan eteläpuolisen Afrikan valtiota ja viisi Aasian valtiota. Suurin osa IDA:n myöntämistä lainoista menee perustarpeista huolehtimiseen, kuten peruskoulutukseen, perusterveydenhuoltoon, puhtaaseen veteen ja puhtaanapitoon, mutta niitä käytetään myös ympäristönsuojeluprojekteihin, yrittäjyyden parantamisen, infrastruktuurin rakentamiseen ja reformeihin, jotka tähtäävät talouden liberalisointiin ja instituutioiden vahvistamiseen. (Ibid.).

Suurin osa IDA:n rahoituksesta tulee rikkailta jäsenmailta. Nämä kokoontuvat kolmen vuoden välein täydentämään IDA:n varoja. Suurimmat lahjoittajat ovat Yhdysvallat, Japani, Saksa, Iso-Britannia, Ranska, Kanada ja Italia, mutta myös köyhemmät valtiot tekevät lahjoituksia. Osa IDA:n nykyisistä rahoittajamaista on sen entisiä lainaajamaita, kuten Turkki ja Etelä-Korea. Jäsenmaiden lahjoitusten lisäksi IDA saa varoja IBRD:n tuloista sekä aikaisempien IDA:n lainojen takaisinmaksuista. (Ibid).

4.2 Kansainvälinen valuuttarahasto IMF

Kansainvälisen valuuttarahaston tehtävänä on kansainvälisen valuutta- ja rahasynteesin vakauden ylläpitäminen. Tarkemmin sanottuna tällä tarkoitetaan kansainvälistä rahapolitiittista yhteistyötä, kansainvälisen kaupan kasvun ja laajenemisen tukemista, vaihtokurssien vakauden ylläpitämistä,

multilateraalisen maksusysteemin luomista ja avun tarjoamista jäsenmaille, joilla on ongelmia velkojensa maksussa. IMF pyrkii siis edistämään taloudellista vakautta ja estämään kriisejä, auttamaan mahdollisten kriisien ratkaisuisissa ja edistämään taloudellista kasvua ja lievittämään köyhyyttä. Kansainvälisellä valuuttarahastolla on samat 184 jäsentä kuin Maailmanpankillä. Järjestön rahoitus tulee jäsenmailta, pääasiassa kiintiöiden kautta, eli jäsenmaat maksavat järjestölle summan, jonka suuruus määräytyy suhteessa maan taloudelliseen kokoon. (<http://www.imf.org>).

IMF harjoittaa kolmenlaista toimintaa tavoitteidensa saavuttamiseksi. Valvonnalla tarkoitetaan sitä, että kerran vuodessa IMF arvioi jäsenmaidensa taloudellisen tilanteen, ja antaa talouspoliittisia neuvoja ja suosituksia. IMF myös tarjoaa teknistä apua ja koulutusta, joiden avulla jäsenmaat voivat parantaa kykyään suunnitella ja panna toimeen tehokkaita suunnitelmia. Kolmanneksi IMF tarjoaa jäsenilleen taloudellista apua, jos niillä on ongelmia maksujensa suorittamisessa. Näiden kolmen toimintamuodon lisäksi IMF toimii köyhyyden poistamiseksi kaikkialla maailmassa sekä itsenäisesti että yhdessä muiden järjestöjen, kuten Maailmanpankin kanssa. (Ibid).

IMF:n tarjoamien lainojen kysyntä on vaihdellut merkittävästi aikojen kuluessa. Öljykriisi 1970-luvulla ja velkakriisi 1980-luvulla nostivat lainojen kysyntää, samoin kuin Keski- ja Itä-Euroopan siirtyminen markkinatalouteen 1990-luvulla. IMF:llä on erilaisia lainakäytäntöjä erilaisille maille. Kehitysmaille myönnettyillä lainoilla on pienemmät korot kuin muille maille myönnettyillä lainoilla. Vuonna 1999 IMF päätti keskittyä vahvemmin köyhyyteen, ja tällöin luotiin köyhyyden vähentämiseen ja taloudelliseen kasvuun tähtäävä laitos PRGF. Tämän myöntämien lainojen korko on vain 0,5 prosenttia, ja lainoilla on maksuaikaa 5½-10 vuotta. Tällä hetkellä 77 kehitysmaalla on oikeus saada lainaa PRGF:ltä. Lainakelpoisuus määritellään ottamalla huomioon maan henkeä kohti laskettu bruttokansantuote, samalla tavalla kuin Kansainvälinen kehittämisjärjestö IDA laskee sen. Lainaan oikeutettu maa voi yleensä lainata enintään 140 prosenttia IMF:lle maksamastaan kiintiöstä, mutta poikkeuksellisissa oloissa tämä raja voidaan nostaa 185 prosenttiin. PRGF eroaa muista IMF:n lainajärjestelyistä siten, että se ottaa enemmän huomioon eri maille ominaiset piirteet köyhyyden vähentämisessä, se pyrkii vahvistamaan hallintoa ja kiinnittää myös enemmän huomiota köyhyyden sosiaaliseen ulottuvuuteen. (<http://www.imf.org>).

PRGF:n myöntämät lainat perustuvat köyhyyden vähentämiseen tähtääviin strategioihin, jotka kehitysmaiden hallitukset muodostavat yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan ja ulkoisten tahojen, kuten IMF:n ja Maailmanpankin kanssa. Näissä strategioissa määritellään ne makrotaloudelliset, rakenteelliset ja sosiaaliset toimintaperiaatteet ja ohjelmat, joita maa pyrkii harjoittamaan tulevina

vuosina. Näiden ohjelmien pyrkimyksenä on edistää laaja-alaista taloudellista kasvua, vähentää köyhyyttä, sekä määritellä ulkopuolisen rahoituksen tarve ja tämän rahoituksen lähteet. Näillä strategioilla on viisi pääperiaatetta. Niiden tulisi olla valtiokeskeisiä ja edistää strategioiden kansallista toteuttamista yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan kanssa. Niiden tulisi myös olla selkeisiin, köyhiä hyödyttäviin tuloksiin tähtääviä sekä perusteellisia, ottaen huomioon köyhyyden moniulotteisen luonteen. Lisäksi niiden tulisi tähdätä yhteistyöhön kaikkien valtion sisäisten ja ulkoisten kehityskumppanien kanssa sekä kestäväan köyhyyden alentamiseen. (<http://www.imf.org>).

Maailmanpankki ja IMF pyrkivät molemmat toimimaan köyhyyden vähentämiseksi ja kehitysmaiden taloudellisen tilanteen parantamiseksi. Niiden roolit kuitenkin eroavat toisistaan. Kun Maailmanpankki pyrkii lainoillaan saamaan valtiot osaksi kansainvälistä taloudellista järjestelmää ja kestäväan taloudelliseen kasvuun, IMF tarjoaa lainaa maille, joilla on tilapäisiä tai lyhytaikaisia vaikeuksia maksaa velkojaan. Maailmanpankki rahoittaa lainoillaan sekä yksittäisiä projekteja että suurempia talouspoliittisia linjauksia, IMF keskittyy näistä vain jälkimmäiseen. Maailmanpankki lainaa vain kehitysmaille tai maille, jotka ovat taloudellisessa murrosvaiheessa, kun taas IMF:n palvelut ja resurssit ovat kaikkien jäsenmaiden ulottuvilla. (www.worldbank.org).

Maailmanpankki ja IMF toimivat myös yhteistyössä köyhyyden vähentämiseksi ja kehitysmaiden tukemiseksi. PRGF-ohjelmat on suunniteltu siten, että ne kattaisivat IMF:n vastuulle kuuluvat alueet, kuten vaihtokurssit, veropolitiikan ja budjetin tekemisen. Toisinaan IMF pyytää Maailmanpankilta apua PRGF-ohjelmiin kuuluvissa asioissa, jotka kuuluvat enemmän Maailmanpankin alaan, kuten köyhyyden arviointi, valvonta, rakenteelliset kysymykset sekä sosiaaliset kysymykset. Maailmanpankillä ja IMF:llä on myös yhteinen ohjelma, joka pyrkii suuresti velkaantuneiden kehitysmaiden velkojen helpotukseen. Maailmanpankki sekä IMF pohjaavat toimintaansa myös YK:n ns. Millenium development goals- julistukseen, joka tähtää köyhyyden puolittamiseen välillä 1990 -2015. Tämä tavoite otetaan huomioon myös maakohtaisia suunnitelmia laadittaessa. (<http://www.imf.org>).

4.3. HIPC-Ohjelma

Vuonna 1996 aloitettu HIPC (Heavily Indebted Poor Countries) ohjelma on maailmanpankin ja maailman valuuttarahaston IMF:n vastaus köyhien maiden velkaongelmaan. Ohjelma syntyi kun kehitysmaiden velkaongelma perinteisistä velkahelpotusohjelmista huolimatta vain paheni. Bilateraalisten rahoittajien siirtyessä antamaan avustuksia velan sijaan ja anteeksi antaessa tai

uudelleen järjestellessä jo myönnettyjä lainoja, maiden multilateraalisen velan osuus kasvoi. (Birdsall, Claessens & Diwan 2002, s. 8-9.) HIPC ohjelmassa onkin merkittävää, että se ensimmäisen kerran tarjoaa helpotusta multilateraaleilta rahoitusjärjestöiltä otettuun velkaan (Abrego & Ross 2001, s.4).

Ohjelmassa velkahelpotukset on yhdistetty taloudellisiin ja poliittisiin reformeihin. Tavoitteena on saada köyhimpien maiden velat kestäväälle pohjalle jolloin maat voivat keskittyä köyhyyden vähentämiseen ja taloudellisen kasvun luomiseen. (van Trotsenburg & MacArthur 1999, s.1.)

HIPC ohjelmaa uudistettiin lobbaajien painostuksen alla ja heikkojen tulosten tähden vuonna 1999 (Katsouris, 2001). Tavoitteena oli nopeuttaa, syventää ja laajentaa helpotuksia ja painottaa yhä enemmän köyhyyden vähentämiseen tähtääviä uudistuksia (www.imf.org/external/exr/facts/hipc.htm). Uudistukset tulivat tarpeeseen koska ohjelman ensimmäisen vaiheen aikana vain kaksi maata, Uganda ja Bolivia, noin neljästäkymmenestä HIPC:stä suoritti ohjelman loppuun ja viisi muuta hyväksyttiin helpotuspakettien saajiksi (van Trotsenburg & MacArthur 1999, s. 3).

4.3.1 Prosessi

Maa pääsee mukaan HIPC ohjelmaan jos se on mm. Pariisin klubin ja kaupallisten pankkien tarjoamien velkahelpotusohjelmien jälkeenkin kestävästi velkaantunut ja on IMF:n ja maailmanpankin tukemien ohjelmien kautta saavuttanut todisteita reformeista ja viisaasta politiikasta (van Trotsenburg & MacArthur 1999, s. 1). Maiden täytyy myös olla oikeutettuja maailmanpankin alaisen IDA:n (International Development association) ja IMF:n PRGF:n (Poverty reduction and Growth Facility) alennetuilla ehdoilla myönnettyihin tukiin. (www.worldbank.org/hipc/about/hipcbr.htm.)

Velka on maailmanpankin ja IMF:n 1999 uudistetun määritelmän mukaan kestävä, jos sen määrä ylittää 150 % vienti- tai 250 % verotuloista. Yleensä käytetään vientituloihin verrattua osuutta, mutta verotuloihin perustuva määritelmä otetaan käyttöön jos maan talous on avoin eli sen viennin suhde BKT:hen on yli 30 % ja verotulot BKT:hen suhteessa yli 15 %. Näitäkin lukuja alennettiin HIPC ohjelman uudistuksen yhteydessä. (Abrego & Ross 2001, s.40.) Velan ollessa kestävä katsotaan, että maa ei pysty saavuttamaan kestävä kehitystä ja alentamaan köyhyyttä (van Trotsenburg & MacArthur 1999, s.1).

HIPC ohjelman ensimmäisessä vaiheessa maan täytyy laatia suunnitelma köyhyyden vähentämiseen tähtäävistä uudistuksista, PRSP (Poverty Reduction Strategy Paper). Tämä tuotiin mukaan kun HIPC ohjelmaa uudistettiin ja sen on tarkoitus vahvistaa velkahelpotusten yhteyttä köyhyyden vähentämiseen. Velallinen valtio valmistelee PRSP:n yhdessä maan kansalaisyhteiskunnan kanssa. Myös IMF ja Maailmanpankki ovat mukana avustamassa strategian laadintaa, mutta tarkoituksena on, että velallinen maa on pääsääntöisesti valmistellut itse oman strategiansa ja on näin lähemmin sidottuna uudistuksiin.(Abrego & Ross 2001, s. 41.)

Ensimmäisessä vaiheessa maa saa velkahelpotuksia perinteisten velkahelpotusohjelmien kautta ja sen täytyy todistaa käyttävänsä viisaasti saadut helpotukset noudattamalla IMF:n ja maailmanpankin tukemia talouden muutosohjelmia. Maa saa ensimmäisessä vaiheessa myös rahoitusta alennetuin ehdoin multilateraaleilta organisaatioilta ja biolateraaleilta lahjoittajilta.(Ibid., s.39.)

Suoritettuaan ensimmäisen vaiheen maa saavuttaa päätöspisteen (decision point) ja IMF:n ja maailmanpankin toimeenpanoelimet päättävät riittävätkö perinteisten velkahelpotusmekanismien tarjoamat helpotukset laskemaan maan ulkomaanvelan kestäväälle pohjalle vai tarvitseeko maa lisäävustusta HIPC ohjelman kautta. Jälkimmäisessä tapauksessa järjestöt sitoutuvat myöntämään velkahelpotuksia sillä ehdolla, että maa jatkaa makroekonomisia reformeja ja rakenteellisia muutoksia kuten esim. vahvistettuja köyhyyden vähentämiseen tähtääviä sosiaalipoliittisia ohjelmia. Samaan aikaan Pariisin klubi jatkaa osalta lainanmaksun uudelleenjärjestelyä. IMF:n ja maailmanpankin täysimääräinen velkahelpotus tarjotaan toisen vaiheen päättävässä lopetuspisteessä (completion point) sillä ehdolla, että muut velkojat ottavat osaa velkahelpotus toimenpiteisiin yhtäläisin ehdoin. (Ibid., s. 39-40.)

Alkuperäisessä HIPC ohjelmassa päätös- ja lopetuspisteen välinen aika eli toinen vaihe oli määrätty vähintään kolmeksi vuodeksi, mutta uudistetussa ohjelmassa on omaksuttu juostavampi ”kelluva päätöspiste” joka saavutetaan kun tärkeimmät rakenneuudistukset ja merkittävimmät PRSP:n mainitsevat köyhyyden vähentämisen toimet on pantu täytäntöön, ottaen huomioon että kyseiset uudistukset ovat sen mukaisia, että ne voidaan suorittaa alle kolmessa vuodessa. (Ibid., s.42.)

Tällä hetkellä Yksitoista maata, Uganda, Bolivia, Mosambic, Burkina Faso, Mali, Benin, Mauritania, Nicaragua, Nigeria, Tansania ja Guyana ovat saavuttaneet lopetuspisteen. 17 maata,

pääosin Afrikasta ovat ohjelman toisessa vaiheessa (www.imf.org/external/np/tre/activity/2004/040904.htm.). Kymmenen maata odottaa vielä päätöspisteeseen pääsyä. Esteenä ovat usein olleet maansisäiset konfliktit. Muita syitä ovat olleet puute poliittisesta konsensuksesta tärkeissä kysymyksissä tai talous- ja finanssipolitiikan tehokkaasta täytäntöönpanosta. (www.worldbank.org/hipc/progress-to-date/Progress_Report-Fall_2003__IMFC_.pdf.)

4.3.2 HIPC ohjelman seuraukset

HIPC ohjelma tarjoaa merkittäviä velkahelpotuksia siihen hyväksytyille maille ja laskee niiden velan määrää noin puolella. Kun otetaan vielä huomioon, että maat saavat velkahelpotuksia myös muiden kanavien kautta niiden ulkomaanvelan määrä laskee keskimäärin 80 %. HIPC:ien korkomenot laskevat keskimäärin yhden kolmanneksen jolloin ne ovat alemmalla tasolla suhteessa vientiin kuin muissa kehitysmaissa keskimäärin. Lisäksi samalla kun korkomenot laskevat, HIPC:ien sosiaalimenot kasvavat ja ohjelma tarjoaa mahdollisuuden velan saamiseen kestäväälle tasolle pysyvästi. (Abrego & Ross 2001, s. 4.)

Kymmenessä ohjelmaan hyväksytyssä Afrikan maassa koulutukseen käytetyt varat olivat vuonna 1998 alle korkomenoihin käytetyn kun neljä vuotta myöhemmin koulutukseen käytettiin yli kaksi kertaa enemmän rahaa kuin korkojen maksuun ja myös konkreettinen summa oli kasvanut. Samoissa maissa myös terveydenhuoltoon käytetty summa nousi yli korkomenoihin käytetyn, kun se 1998 oli ollut korkomenoista vain puolet. Myös rahassa mitattuna terveydenhuoltoon suunnatut varat kasvoivat (<http://www.jubilee2000uk.org>.) Luvut todistavat, että ohjelmalla on käytännön vaikutuksia julkisen kulutuksen kohdentamiseen.

Lisäksi HIPC ohjelmalla voi olla positiivisia institutionaalisia vaikutuksia. Koska PRSP:n laadinnassa vaaditaan kansalaisyhteiskunnan kuulemistä, se on luonut monessa maassa ensimmäisen kerran mahdollisuuden keskusteluun hallinnon ja kansalaisten välillä kehityskysymyksissä. On myös esimerkkejä siitä kuinka velkahelpotusten ohjaamiseen luodut budjettimenettelyt ovat luoneet positiivisia uudistuksia hallinnon taloutta koskeviin sääntöihin ja menettelytapoihin. PRSP:t myös kannustavat ja pakottavat pitkän aikavälin suunnitelmiin ja sitoumuksiin köyhyyden vähentämisessä ja kehityskysymyksissä. Näin HIPC ohjelmalla on myös välillisiä vaikutuksia velallisiin maihin eikä se suinkaan ole pelkkä velkahelpotusohjelma. (Berhélemy 2001, s. 7.)

4.3.3 Miten saada maiden velka kestäväälle tasolla?

Ei ole mitenkään taattua, että saavutukset jäävät pysyviksi. Jopa IMF ja maailmanpankki ovat todenneet, että vaikka HIPC ohjelman avulla ulkomaisen velan määrää saadaan laskettua merkittävästi, velan määrä saadaan pidettyä pitkällä aikavälillä kestäväällä pohjalla vain jos pystytään poistamaan ne tekijät jotka alun perin aiheuttivat velan kertymisen. Tällaisiksi tekijöiksi järjestöt mainitsivat epäonnistuneet taloudet, Afrikan maiden johtajien haluttomuus toteuttaa taloudellisia uudistuksia ja maiden kykenemättömyys houkutella ulkomaisia sijoituksia.

Toisaalta on myös maita, kuten Sambia, joiden velkataakan kasvu on aiheutunut suurelta osin ulkoisista paineista kuten Afrikan maiden tuottamien hyödykkeiden huonosta vaihtosuhteesta kansainvälisillä markkinoilla. (Mutume 2001.)

Velan pysyminen kestäväällä pohjalla pitkällä aikavälillä riippuu monesta tekijästä kuten jäljellä olevasta velkataakasta ja korkomenoista, valtioiden verotuloista ja maksukyvyistä sekä talouden kasvusta ja uusien lainojen velkaehdoista. HIPC ohjelma voi vaikuttaa vain velan ja korkomenojen suuruuteen, muut alueet ovat paljolti velallisten maiden vastuulla ja niihin voidaan vastata viisaalla makrotaloudellisella toiminnalla, kasvua ja taloudellista toimintaa kannustavalla politiikalla, hyvällä hallinnolla ja korruption vastaisilla toimilla sekä kaikkien kansalaisten tuomisella mukaan yhteiskunnan toimintaan koulutuksen ja köyhyyden vähentämisen kautta. Velallisten maiden tulisi myös kiinnittää tulevaisuudessa enemmän huomiota velkataakkansa kehittymiseen ja uuden velan ehtoihin sekä hoitaa valtiontalouttaan viisaammin. (Abrego & Ross 2001, s. 35-36.)

Velallisten maiden lisäksi myös velkojamaiden ja koko kansainvälisen yhteisön tulee sitoutua velankasvun vastaiseen toimintaan. Velkojien tulisi pitää huolta, että HIPC ohjelman alainen velkahelpotus on erillään ja lisänä muuhun avustukseen ja uusia lainoja tulisi myöntää alennetuin ehdoin ja pääosin maille, joilla on vakaa ja kattava köyhyyden vähennys strategia jonka täytäntöönpanoon on sitouduttu (Birdsall, Claessens & Diwan 2002, s. 12). Merkittävä helpotus olisi myös kaupankäynnin liberalisoiminen niin, että HIPC:t saisivat tuotteensa helpommin mukaan maailmanmarkkinoille ja pystyisivät monipuolistamaan tuotanto ja vienti valikoimaansa. (Abrego & Ross 2001, s.36 -37.)

4.3.4 Rahoitus

Uudistettu HIPC ohjelma tulee arvioiden mukaan maksamaan noin 50 miljardia dollaria rahan nykyisessä nettoarvossa. Bilateraalit lahjoittajat kattavat summasta yli puolet ja loput rahat tulevat multilateraaleilta velkojilta. (www.imf.org/external/exr/facts/hipc.htm.) Multilateraaleista rahoittajista suurin rooli on maailmanpankilla ja toiseksi suurin IMF:llä. Maailmanpankin panoksesta valtaosa tulee IDA:n myöntämien velkojen korkojen anteeksiantamisesta silloin kuin ne erääntyvät. IDA anteeksi antaa vähintään 50 % jäljellä olevan velan vuotuisista erääntyvistä koroista. Maailmanpankki on perustanut HIPC rahaston (HIPC Trust Fund) osaksi auttamaan alueellisia multilateraaleja kehityspankkeja kattamaan osuutensa velkahelpotuksista. IMF tarjoaa oman osuutensa PRGF:n lahjoitusten välityksellä, jotka käytetään kattamaan korkomaksut IMF:lle.

Suurin osa multilateraalien rahoittajien avustuksesta annetaan maalle lopetuspisteessä, mutta myös päätöspisteessä ja pisteiden välillä on mahdollista antaa osa avustuksesta. Väliaikaisen avustuksen merkitys onkin kasvanut ohjelman uudistamisen jälkeen.

Pariisin klubin velkojat ovat sitoutuneet tarjoamaan täydentäviä velkahelpotuksia HIPC ohjelman kautta. Pariisin klubilta helpotuksia saavat maat ovat vallitsevan käytännön mukaan velvoitettuja etsimään Pariisin klubin myöntämiä ehtoja vastaavia toimenpiteitä myös muille bilateraaleilta ja kaupallisilta velkojilta otettuihin lainoihin. Näin HIPC ohjelman kautta helpotuksia tulee myös muuhun kuin multilateraaliin ulkomaanvelkaan.

HIPC rahasto perustuu multilateraaleilta velkojilta ja bilateraaleilta lahjoittajilta saatuihin panoksiin, jotka auttavat varmistamaan, että multilateraalit instituutiot pystyvät hoitamaan osuutensa velkahelpotusten kustannuksista. Rahasto voi joko maksaa ennakolta tai hankkia osan lainasta jonka HIPC on velkaa multilateraaleille velkojille ja perua tällaisen lainan. Se voi myös maksaa korkokustannuksia kun ne erääntyvät. (www.worldbank.org/hipc/about/hipcbr.htm.) Rahasto saattaa tulevaisuudessa olla vaikeuksissa, ellei bilateraaleja lahjoituksia tule lisää, sillä multilateraaleilla organisaatioilla ei itsellään ole tarvittavia varoja kattamaan niiden koko osuutta velkahelpotuksista (mm. Katsouris 2000).

4.3.5 Ohjelman kohtaama arvostelu

HIPC ohjelmaa on arvosteltu monestakin syystä. IMF ja maailmanpankki ovat myöntäneet osan puutteista ja ohjelman uudistamisella 1999 yritettiin nimenomaan korjata vikakohtia. Yksi ongelmista ennen uudistamista oli hyväksytyjen maiden vähyys. 1999 asetettiin tavoite, että seuraavan vuoden loppuun mennessä kaksikymmentä maata olisi mukana ohjelmassa. Pitkään näytti siltä, ettei tavoitetta saavutettaisi, mutta IMF ja maailmanpankki onnistuivat välttämään pahimman arvostelun hitaudesta, tiukkuudesta ja vaivalloisesta prosessista ottamalla loppukirin ja pääsemällä tavoitteeseensa. Silti ohjelmaa arvostellaan edelleen siitä, ettei sen antama apu ole tarpeeksi kattavaa helpottaakseen velallisten maiden tilannetta. Yksi kritisoijista tällä alalla on ollut YK:n pääsihteeri Kofi Annan, joka raportissaan vuonna 2000 mm. arvosteli velkojia kitsaasta resurssien luovuttamisesta HIPC ohjelmalle. (Katsousis 2001.) Merkittävimmän aktivistiryhmä Jubilee 2000:n mukaan vähintään 13 HIPC:iä ei tule ohjelman jälkeenkään saamaan velkataakkaansa kestäväälle pohjalle (www.jubilee2000uk.org). On myös esitetty, että ohjelman suomat helpotukset tulisi levittää HIPC maita laajemmalle. IMF ja maailmanpankki ovat vastanneet tämän olevan taloudellisesti mahdotonta ja se johtaisi PRGF:n lakkauttamiseen ja köyhimpien maiden auttamisen loppumiseen (Mutume 2001).

Kritiikkiä on kohdistettu myös siihen, että avun vaikutukset jäävät lyhytaikaisiksi. Monet maat joutuvat palaamaan lainanottoon ja jopa IMF:n ja maailmanpankin omat laskelmat osoittavat, että HIPC:ien velkataakat tulevat ohjelman päättymisen jälkeen taas nousemaan, joillakin mailla huomattavastikin. Vastaukseksi ongelmaan on ehdotettu, että maailmanpankki myöntäisi tulevaisuudessa ainakin jonkun osan avustuksestaan lahjoituksena lainan sijaan. (Mutume 2001.) Suurin pelko tässä on, että muutos vähentäisi huomattavasti köyhimpien maiden taloudellista avustusta varsinkin jos IDA:lle myönnettäviä vuosittaisia avustuksia ei lisättäisi (Gunter 2001, s. 24).

Ohjelman arvostelijoihin kuuluu myös brittiläinen kansalaisjärjestö Oxfam, jonka mukaan IMF on epäonnistunut muun muassa yrityksessään helpottaa Sambian velkatilannetta. Vaikka HIPC-ohjelma alkoi Sambiassa vuoden 2000 lokakuussa, nousivat maan maksamat korkomenot vuoteen 2002. Nämä korkomaksut pysyivät suurempina kuin terveyteen tai koulutukseen käytetyt varat samaan aikaan kuin keskimääräinen elinikä maassa laski ja lasten aliravitseminen lisääntyi. IMF on kiistänyt Oxfamin väitteen. (<http://www.globalisaatio.net/velka.html>)

Ongelma ei tietenkään olisi niin paha, jos maat nostaisivat kehitysapunsa YK:n asettamaan tavoitteeseen, 0,7 %:iin BKT:stä. Tähän mennessä on käynyt valitettavasti päinvastoin niin, että kehitysapua on korvattu velkahelpotuksilla, eikä todellista kasvua vastaavissa budjeteissa ole tapahtunut. (van Trotsenburg & MacArthur 1999, s. 7, Birdsall, Claessens & Diwan 2002, s.10.) On myös tutkimustuloksia, joiden mukaan kehitysavulla pystytään tehokkaammin vaikuttamaan köyhyysvähentämiseen kuin velkahelpotuksilla, joten sitä ei saisi jättää sivulle (Abrego & Ross 2001, s. 32).

4.4 Maailmanpankkia ja Kansainvälistä valuuttarahastoa kohtaan osoitettua kritiikkiä

Maailmanpankin ja IMF:n toimintaa ja organisaatiota on arvosteltu kovasti. Pääasiassa arvostelua on kuulunut erilaisten kansalaisjärjestöjen taholta, mutta myös järjestöjen jäsenmaat, varsinkin kehitysmaat, ovat esittäneet yhä enemmän kritiikkiä. Järjestöjä on arvosteltu varsinkin siitä, että ne suosivat rikkaita teollisuusmaita kehitysmaiden kustannuksella. IMF:n pääjohtaja on yleensä valittu Euroopasta ja Maailmanpankin pääjohtaja Yhdysvalloista. Tätä käytäntöä on arvosteltu, sillä länsimaiden on katsottu tietoisesti poissulkeneen pätevien kehitysmaiden edustajat johtajakilpailusta. Tämä käytäntö on taas selkeässä ristiriidassa järjestöjen avoimuuden ja hyvän hallinnon periaatteiden kanssa. (<http://www.jubilee2000.uk.org>). Monet ovat myös pitäneet eurooppalaisia ja länsimaisia johtajia epäpätevinä tehtäviinsä, ja usein on katsottu, että johtajat valitaan ennemminkin poliittisin perustein kuin asiantuntemuksensa takia. Länsimaita on myös arvosteltu siitä, että ne ovat välinpitämättömiä järjestöjä kohtaan, paitsi silloin kuin se hyödyttää niitä itseään. Ne myöntävät lainoja poliittisista syistä sellaisille hallituksille ja ohjelmille, joita ne itse tukevat. (Fidler 2001).

Maailmanpankkia ja IMF:ää on syytetty myös siitä, ne olettavat yhden ja saman taloudellisen mallin sopivan kaikille maille. Niillä on kapea käsitys siitä, minkälaista talouden tulisi olla, ja usein niiden talouspoliittiset suositukset ja näkemykset eivät nauti laajaa tukea. (Stiglitz 2002). Maailmanpankin entinen pääekonomisti Joseph Stiglitz on haastattelussa todennut, että Maailmanpankki on noudattanut jokaisen maan kohdalla samaa neljäportaista talouspoliittista ohjelmaa. Ensimmäinen askel on yksityistäminen, toinen markkinoiden liberalisointi, kolmas markkinapohjainen hinnoittelu ja neljäs askel on kaupan vapauttaminen. Stiglitzin mukaan yksityistäminen on usein johtanut maiden sisällä omaisuuden keskittymiseen rikkaimman luokan käsiin sekä opposition vastalauseiden vaimentamiseen. Markkinoiden liberalisointi taas on hänen mukaansa usein johtanut siihen, että raha on virrannut maista ulos, kun ulkomaiset sijoittajat ovat ensimmäisten ongelmien ilmaannuttua lähteneet maasta. Stiglitz myös sanoo, että markkinapohjainen hinnoittelu on itse

asiassa tarkoittanut ruoan, veden ja kaasun hinnan nousua, joka on pahimmillaan johtanut suuriin levottomuuksiin maan sisällä. Hänen mukaansa Maailmanpankki on ollut täysin tietoinen siitä, että sen toimet johtavat hyvin todennäköisesti levottomuuksiin, ja että levottomuudet lisäävät ulkomaisen pääoman pakoa maasta. Vapaata kauppaa Stiglitz vertaa oopiumsotiin, joissa länsimaat pyrkivät pakkotoimin vapauttamaan muiden maiden kauppaa. Samaan aikaan kun kaupan esteitä kehitysmaiden kanssa puretaan, länsimaat suojaavat omia maatalousmarkkinoitaan. (Palast 2001).

Järjestöjä on moitittu myös siitä, että niiden velanhelputusmenetelmät eivät toimi. Niiden toimivuus riippuu viennin voimakkaasta ja kestävästä kasvusta. Tässä asiassa IMF:n ja Maailmanpankin ennusteiden on katsottu olevan liian optimistisia. Todellisuudessa maailmankaupan hidastuminen on johtanut hintojen romahtamiseen monien kehitysmaiden tuottamien hyödykkeiden, kuten kahvin ja puuvillan, osalta. Tämä vientitulojen väheneminen on johtanut siihen, että kehitysmaiden velat ovat suhteellisesti kohtuuttoman suuria, ja monien maiden varoista hyvin suuri osa kuluu velkojen maksuun. (Elliot 2002). Monet kansalaisjärjestöt katsovat, että velkojen takaisinmaksu vie elintärkeitä varoja kehitysmailta rikkaille länsimaille. Vuonna 2001 kehitysmaiden käyttämä summa velkojen maksuun oli suurempi kuin niiden saamat avustukset. Tämän vuoksi kansalaisjärjestöt ovat vaatineet kehitysmaiden velkojen anteeksiantamista ja avustusten lisäämistä. Vain näin niiden katsotaan pystyvän saavuttamaan YK:n asettamat tavoitteet köyhyyden puolittamisesta vuoteen 2015 mennessä. (Greenhill 2002). Myös sitä on kritisoitu, että valtioilla ei ole mahdollisuutta hakeutua konkurssiin. On katsottu, että taloudellisesti romahtaneiden valtioiden olisi parempi hakeutua konkurssiin kuin saada IMF:ltä tekohengitystä velkahelputusten muodossa. (Stiglitz 2002). Tämä ajatus on noussut esille varsinkin Argentiinan taloudellisen kriisin yhteydessä.

Maailmanpankkia ja IMF:ää syytetään myös liiasta optimismista talouskasvun ja viennin kasvun suhteen. Tämä aiheuttaa aliarviointia maiden tulevaisuuden rahoitustarpeita laskettaessa ja näyttää epärealistisia lukuja pitkän aikavälin velan kestävyyydestä. (Gunter 2001, s. 2.) Kasvulukuja laskettaessa on myös jätetty huomiotta esimerkiksi Aidsiin vaikutus (ibid., s.25). Todellista kasvua hidastaa myös jalostamattomien tuotteiden hintojen lasku (Mutume 2001).

Yksi ankarimmista arvosteluista on kohdistunut IMF:n ja maailmanpankin käyttämiin mittareihin, joilla mitataan maan velan kestävyyttä. On väitetty, ettei niitä pystytä perustelemaan teoreettisesti eikä niillä ole mitään todellista yhteyttä velan kestävyYTEEN. Velan suhdetta vientiin voidaan vielä perustellakin, mutta ongelmana on, että monessa HIPC:ssä ulkomaiset yritykset aikaansaavat suurimman osan vientituloista ja ohjaavat tulot suurimmaksi osaksi ulkomaille jolloin mittarit eivät

kerro mitään valtion kyvystä lyhentää velkaansa. (Gunter 2001, s. 18 -19.) Velan kestävyyttä määriteltäessä olisikin tarvetta huomioida paremmin maiden yksilölliset piirteet sillä yksipuoliset mittarit eivät kaikkien osalta paljasta koko totuutta.

Kritiikin kohteeksi ovat joutuneet myös RPSP:t sekä ennen ohjelmaan hyväksymistä vaadittu IMF:n ja maailmanpankin tukemien ohjelmien noudattaminen. Pääsihteeri Annan yhtyi raportissaan huoliin, että RPSP:t sitovat velallisten valtioiden resursseja ja heikentävät autonomista politiikan muotoilemista vaikka maiden ”omistajuutta” suunnitelmiin onkin lisätty (Katsouris 2001). ”Omistajuudella” tarkoitetaan sitä, että maat itse muokkaavat suunnitelmat ja näin kokevat ne enemmän omakseen ja tuntevat lähempää velvollisuutta ja tahtoa noudattaa niitä.

Ennen päätöspistettä vaadittavien IMF:n ja maailmanpankin tukemien ohjelmien noudattamista on vastustettu sillä perusteella, että ne johtaisivat korkeampaan työttömyyteen, epävarmuuteen ja ympäristötuhoihin sekä alentuneisiin julkisiin palveluihin ja sosiaaliseen kulutukseen ja näin yhä enemmän jakavat varallisuutta köyhiltä rikkaille (Mutume, 2000). On olemassa todisteita, etteivät ohjelmat ole onnistuneet vähentämään köyhyyttä tai nopeuttamaan talouskasvua Saharan eteläpuolisessa Afrikassa, mutta niiden noudattaminen on silti edelleen pakollista kaikille (Mutume 2001).

Vaikka suuri osa viimeaikaisesta Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston ympärillä pyörineestä keskustelusta on korostanut velkojen helpotuksia tai anteeksiantoja sekä kansainvälisten järjestöjen roolia, on esiintynyt myös päinvastaisia mielipiteitä. Jotkut ovat pitäneet Argentiinan velkahelpotuksia pelottavana ennakkotapauksena. On katsottu, että jäsenmaata, joka on rikkonut monia kansainvälisen talouden sääntöjä, kohdellaan liian ymmärtäväisesti ja pelätty, että muut maat tulevat noudattamaan Argentiinan esimerkkiä. (Beattie 2003). Järjestöjä on myös syytetty liiasta pehmeystä, joka on näkynyt esimerkiksi siinä, että ne ottavat ohjelmiansa suunnittelussa huomioon kansalaisjärjestöjen mielipiteet, vaikka näitä järjestöjä ei ole vaaleilla valittu päättämään kansainvälisestä taloudesta (Fidler 2001.)

5. Euroopan unionin kehitysyhteistyöpolitiikka

Euroopan unioni on keskeinen toimija kehitysyhteistyön alueella. Se rahoittaa lähes puolet kaikesta julkisesta kehitysavusta ja on monien kehitysmaiden tärkein kauppakumppani. Euroopan unionin

neuvosto yhdessä komission kanssa on määritellyt unionille erityisen toimintapolitiikan suhteessa kehitysmaihin (The European Community's Development Policy). Toiminnan kantavaksi periaatteeksi määritellään unionimaiden solidaarisuus köyhiä maita kohtaan. Tämän solidaarisuuden osoittaminen käytännössä on unionille suuri poliittinen haaste. Tarve selkeän ja johdonmukaisen strategian määrittelyyn on suuri. Komissio on tehnyt aloitteen unionin ulkoisen toiminnan tehostamiseksi ja siihen liittyvien ohjelmien kehittämiseksi yhteistyössä muiden kansainvälisten toimijoiden, kansalaisyhteiskuntaa edustavien tahojen ja kehitysmaiden kanssa. Huhtikuussa 2000 antamassaan tiedonannossa se esitteli uudet suuntaviivat unionin toimintapolitiikalle. Samaan yhteyteen liittyen unioni allekirjoitti ACP-maiden (Africa, Caribbean and Pacific) kanssa yhteistyösopimuksen Cotonoussa 23.6.2000. (http://europa.eu.int/comm/development/body/legislation/docs/council_statement.pdf#zoom=100)

5.1 Euroopan unionin kehitysyhteistyön periaatteet ja tavoitteet

5.1.1 Tavoitteet

Euroopan unionin kehitysyhteistyöpolitiikan taustalla olevia periaatteita ovat ihmisoikeuksien, demokratian, laillisuusperiaatteen voimaansaattamisen ja hyvän hallinnon edistäminen. Pää tavoitteena on köyhyyden vähentäminen kehitysmaissa. Tähän tavoitteeseen pyritään kestävä ja tasapuolista taloudellista, sosiaalista ja ympäristönsuojelullista kehitystä tukemalla sekä kehitysmaiden asteittaisella maailman talouteen integroimisella. Strategian köyhyyden vähentämiseksi tulee perustua köyhyyden lukuisten ulottuvuuksien analyysiin ja maakohtaisiin arvioihin. (Ibid.)

5.1.2 Keinot köyhyyden torjumiseksi

Köyhyyttä ei määritellä ainoastaan taloudellisten resurssien mukaan. Sillä tarkoitetaan myös yhteiskunnan haavoittuvuutta ja sellaisten tekijöiden kuten ruoan, veden, koulutuksen, terveyden, luonnonvarojen, tiedon tai infrastruktuurin puutetta. Kaikkia näitä tarvitaan, jotta vähäosaisilla kansoilla olisi paremmat mahdollisuudet kontrolloida omaa kehitystään. Euroopan unionin köyhyyden vähentämisen strategian tulee siksi tukea keinoja, jotka ottavat huomioon nämä köyhyyden lukuisat ulottuvuudet ja tähdätä demokratian ja rauhan edistämiseen sekä konfliktien estämiseen. Kestävä taloudellinen kasvu on kuitenkin oleellinen edellytys köyhyyden vähentämiselle ja siksi kehitysmaiden integroiminen maailmantalouteen on ehtona niiden kestäväälle

taloudelliselle ja sosiaaliselle kehitykselle. Tärkeää on estää myös kehitysmaiden enenevä marginalisoituminen maailmanlaajuisen informaatioyhteiskunnan syntyessä. Siksi unionin köyhyyden vähentämisen strategian tulee ulottua kaikille kehityksen aspekteille. (Ibid.)

5.1.3 Kehitysmaiden ensisijainen rooli

Kehitysmailla itsellään tulisi olla tärkeä rooli Euroopan unionin kanssa toteutettavissa avustusohjelmissa, joissa tärkeää niiden menestykselle on mahdollisimman laajan yhteiskunnallisen osallistumisen takaaminen. Unioni painottaa keskinäisen dialogin merkitystä unionin ja kehitysmaiden tavoitteiden yhteneväisyyden aikaansaamiseksi. Tärkeää on taata myös kehitysavun läpinäkyvä ja vastuullinen ohjaaminen oikeisiin kohteisiin.

5.2 Kehitysavun uudelleenkohdistaminen

Euroopan unioni aikoo jatkossa keskittyä kehityspolitiikassaan erityisesti kuuteen osa-alueeseen, joiden se uskoo edistävän köyhyyden vähentämisen tavoitetta eniten. Nämä ovat kaupan ja kehityksen välinen yhteys, alueellinen integraatio ja yhteistyö, makrotaloudellisten toimintastrategioiden tukeminen ja sosiaalipalvelujen tasapuolisen saatavuuden edistäminen, kuljetus- ja liikenneyhteyksien parantaminen, ruoan saannin turvaaminen ja maaseudun kestävä kehittäminen sekä toimivien demokraattisten instituutioiden kapasiteettien lisääminen. (Ibid.)

5.2.1 Kaupan ja kehityksen välinen yhteys

Johtuen Euroopan unionin keskeisestä asemasta sekä kehitysmaiden kauppakumppanina että kehitysavun antajana, sen tulee varmistaa, että harjoitettu kauppa- ja sijoituspolitiikka sekä kehitysapupolitiikka ovat toisiaan täydentäviä ja molempia osapuolia hyödyttäviä. Kaupankäynnin ja sijoitusten vapauttamisen kehitysmaissa tulee edetä vauhdilla, joka on johdonmukainen niiden herkkien talouksien kanssa ja joka maksimoi pitkällä tähtäimellä talouden dynaamiset vaikutukset yhteiskuntaan ja minimoi globalisaatioon sopeutumisesta aiheutuvat kustannukset. (Ibid.)

5.2.2 Alueellinen integraatio ja yhteistyö

Alueellinen yhteistyö edesauttaa kehitysmaiden integroitumista maailman talouteen ja estää paikallisten konfliktien syttymistä. Alueellinen yhteistyö helpottaa kehitysmaita kohtaamaan rajat

ylittäviä haasteita, kuten ympäristön suojeluun liittyviä asioita. Unionin strategiana on edistää alueellista yhteistyötä kehitysmaiden välillä. (Ibid.)

5.2.3 Makrotaloudelliset toimintastrategiat ja sosiaalipalvelujen saatavuus

Euroopan unioni vaikuttaa yhdessä niin sanottujen Bretton Woods- järjestöjen (Maailmanpankki ja IMF) kanssa kehitysmaille suosiollisen makroekonomisen ympäristön luomiseen. Tiukan ja tehokkaan julkisen talouden hoitamisen kontekstissa toimintapolitiikoilla varmistetaan kasvun tulosten tasainen jako ja pääsy perustavanlaatuisen sosiaalipalvelujen pariin kehitysmaissa. Tämän osa-alueen yhteistyötä ohjataan kaikkein köyhimmille maille suunnatun HIPC-aloitteen ja köyhyyden vähentämisen strategisten paperien (PRSP) määrittämien periaatteiden kautta. (Ibid.)

5.2.4 Kuljetus ja liikenne

Tehokkaat liikenne- ja kuljetusyhteydet ovat oleellisia maan taloudelliselle ja sosiaaliselle kehitykselle. Edellytyksenä tällaisten aloitteiden käynnistämiseksi on kehitysmaiden oma kiinteä osallistuminen niiden toteuttamiseen. (Ibid.)

5.2.5 Ruoan turvaaminen ja kestävä maaseudun kehitys

Ruoan saannin turvaaminen ja maaseudun kestävä kehittäminen ovat merkittäviä seikkoja köyhyyden vähentämisessä. Unionin toimintapolitiikan mukaan ruoan saannin turvaaminen nähdään köyhyyden vähentämisen keinona ja ruoka-apu humanitaarisen avun välineenä ja näiden väliseen suhteeseen kiinnitetään enenevästi huomiota. Maaseudun kehittämisessä kestävyys ja tehokkuus voidaan saada aikaan vain pitkäaikaisilla strategioilla, jotka on valmisteltu ja toteutettu osallistuvalla pohjalta kehitysmaissa. (Ibid.)

5.2.6 Institutionaalisen kapasiteetin rakentaminen

Kestävän kehityksen edellytyksenä ovat toimivat demokraattiset instituutiot. Hyvä hallinto, korruption vähentäminen ja laillisuusperiaatteen voimaansaatminen ovat ratkaisevia tekijöitä köyhyyden vähentämisessä. Unionin toimintapolitiikka tukee kehitysmaita vahvistamaan kehitysmaiden instituutioiden kapasiteettia. (Ibid.)

5.3 Kohti tehokkaampaa yhteistyötä

Kehitysmaiden suosiminen kehittyneiden maiden markkinoille pääsemiseksi on tärkeää niiden taloudelliselle kehitykselle. Euroopan unioni on ryhtynyt toimiin parantaakseen köyhimpien maiden pääsyä maailman markkinoille. Pelkkä pääsy maailmanmarkkinoille ei kuitenkaan riitä. Tarjonnan ja kilpailullisten rajoitusten poistaminen, kehitysmaiden hyödyn lisääminen maailmankaupan rajoitusten poistamisesta, teknologisen tiedon lisääminen ja yksityisen sektorin kehittäminen ovat myös alueita, joihin Euroopan unionin tulee kiinnittää huomiota. Näiden alueiden edistäminen vaatii huomattavaa rahallista tukea. Kaiken kaikkiaan Euroopan unionin tavoitteena on edesauttaa kehitysmaiden hyötymistä globalisaatiosta ja minimoida sen negatiivisia vaikutuksia. (Ibid.)

5.3.1 Koordinaatio, täydentävyys ja yhtenäisyys

Unionin kehitysstrategia sovelletaan kaikkiin kehitysmaihin. Resurssien jakamisessa unioni antaa kuitenkin etusijan vähiten kehittyneille ja pienten tulojen maille ottaen huomioon niiden kyvyn ja yritykset ohjata apu köyhyiden vähentämiseksi. Unioni ja sen jäsenmaat koordinoivat yhteistyöohjelmia maksimoidakseen niiden vaikutukset. Avun jakamisessa pyritään parempaan täydentävyyteen muiden avunantajatahojen kanssa erityisesti maakohtaisten strategioiden kontekstissa. Johdonmukaisuuden takaamiseksi kehitysapupolitiikka otetaan paremmin huomioon muiden toimintapolitiikoiden toimeenpanossa. Komissiolla on neuvoston tuki sen pyrkimyksissä hallinnoida unionin ulkoista avunantoa tehokkaammin, mikä edellyttää sen osastojen selkeämpää ja tehokkaampaa työnjakoa. Unionin kehitysavun toimintapolitiikan periaatteet laitetaan käytäntöön komission laatimassa toimintasuunnitelmassa, jonka toteutusta valvotaan vuosittain. (Ibid.)

5.4 Kehitysyhteistyön osasto

Euroopan unionin komission kehitysyhteistyön osasto (Directorate General for Development) muotoilee ja toteuttaa unionin kehitysyhteistyöpolitiikkaa. Se koordinoi yhteistyötä ACP-maiden sekä ”merentakaisen” OCT-alueiden (Overseas Countries and Territories) kanssa. Tätä tarkoitusta varten kehitysyhteistyön osasto valmistelee erilaisia yhteistyöstrategioita, kanavoi Euroopan kehitysrahaston resursseja ja komission budjetissa osoitettuja varoja erilaisiin ohjelmiin sekä valvoo niiden toteutumista. Se myös ohjaa unionin maita kohti yhtenäistä ja johdonmukaista kehitysyhteistyöpolitiikkaa. Kehitysyhteistyön osasto toimii yhteistyössä monien muiden komission alaisten osastojen kanssa. Se toimii koordinoivana ja täydentävänä elimenä komission ja EU:n

jäsenmaiden, Maailmanpankin, OECD:n ja YK-järjestelmän välillä. Se toimii yhteistyössä myös hallitusten, kansalaisyhteiskunnan edustajien sekä yksityisen sektorin edustajien kanssa. (http://europa.eu.int/comm/development/index_en.htm)

Euroopan unionin ongelmana on se, että valtaosa jäsenmaiden antamista kehitysyhteistyörahoista kulkee yhä kansallisten budjettien kautta. Tämä on yksi syy siihen, miksi unionin ja sen jäsenmaiden kauppaa- ja kehityskaupoliittiset linjaukset vaikuttavat aika ajoin ristiriitaisilta. Johdonmukaisella ja suunnitelmallisella toiminnalla myös kehityskysymyksissä voitaisiin tehostaa avun vaikuttavuutta. Yhteisen linjan ja paremmin koordinoitun kehitysyhteistyöpolitiikan saavuttaminen on tulevaisuudessa tärkeää EU:lle sen ulkoisen uskottavuuden vuoksi. (<http://www.eurooppa-tiedotus.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=10792&LAN=FIN>)

5.5 Kritiikkiä EU:n käytännön politiikkaa kohtaan

Vaikka Euroopan unionissa lausutut periaatteet kehitysyhteistyöstä ovat solidaarisuuden periaatteita korostavia juhlavia lauseita, on sen harjoittama käytännön politiikka osoittautunut usein paljon itsekkäämmäksi. Etenkin kritiikkiä on saanut EU:n protektionistinen maatalouspolitiikka, joka on ollut keskeisenä kiistanaiheena maailman kauppajärjestö WTO:n ministerikokouksissa.

Euroopan unionin maatalouspolitiikkaa on radikaalimpien kriitikkojen toimesta kutsuttu jopa perverssiksi. Sen sanotaan pitävän eurooppalaisten kuluttajien ruoan hinnat keinotekoisesti korkealla, luovan maatalouteen tehottomia rakenteita ja johtavan ylituotantoon. Tästä ylituotannosta joutuvat eurooppalaiset kuluttajat maksamaan miljardien vientituet, jotta sitä voitaisiin viedä halvalla tuhoamaan köyhien maiden tuotantorakenteita. Lisäksi EU sääntelyllään tuhoaa kehitysmaiden vaurastumismahdollisuudet tulleillaan ja muilla tuotannon esteilläään. Maatalouspolitiikkansa vaikutuksissa kehitysmaihin EU on USA:ta paljon pahempi. On myös väitetty, että EU:n maatalouspolitiikan vuoksi kuolee joka päivä 6600 ihmistä. Samalla kuin EU:n ja USA:n edustajat puhuvat, miten vapaakauppa on nostanut lukuisia kehitysmaita köyhyydestä, ne ylläpitävät sääliittä tullimuureja köyhimpien maiden maatalous- ja tekstiilivientiä vastaan. EU:ssa ja USA:ssa maataloustuottajia on noin kaksi prosenttia väestöstä. Monet katsovatkin, että tuon kahden prosentin suojelu ei saisi estää kehitysmaita vaurastumasta. Maailmanpankin arvion mukaan maailmankaupan vapauttaminen vuoteen 2010 lisäisi kehitysmaiden tuloja noin 350 miljardilla eurolla ja teollisuusmaiden tuloja yli 150 miljardilla eurolla. (<http://www.vapaasana.net/sisalto.php3?id=367>)

EU:lta onkin vaadittu sitoutumista kehitysmaiden parempaan tukemiseen WTO:n neuvotteluissa, etenkin unionin jäsenmailta on vaadittu puuttumista nykyistä aktiivisemmin Euroopan komission kauppapoliittiseen toimintaan. Kansalaisjärjestöt pyrkivät vaikuttamaan siihen, että EU ajaisi WTO-sopimusten radikaalia uudistamista sen sijaan, että WTO:ssa pakotetaan voimaan sopimusjärjestelmiä, joita kehitysmaat eivät halua. Kauppaneuvottelujen tulisi tukea YK:n vuosituhattavoitteita, jotka tähtäävät köyhyyden puolittamiseen vuoteen 2015 mennessä. Viimeisellä WTO:n neuvottelukierroksella Meksikon Cancunissa neuvottelut päättyivät tuloksettomina niiden kaatumisen johtuessa lähinnä maatalouskiistoista.

(<http://www.kepa.fi/uutiset/kehitysyhteistyö/3015>)

Viime aikoina on herännyt huoli myös siitä, että EU:n kehitysapua on vuoden 2001 tapahtumien jälkeen alettu kanavoida yhä enemmän osaksi terrorismin vastaista taistelua. Euroopan unionissa on paraikaa vireillä useita tällaisia esityksiä. Kansalaisjärjestöt pelkäävät, että EU:n kehitysyhteistyöhön suunnatut määrärahat vähenevät, mikäli kehitysyhteistyöstä tulee osa terrorismin vastaista kamppailua ja että tämä horjuttaa EU:n kehitysyhteistyöpolitiikkaa. Uusien esitysten sisältö vaarantaa humanitaarisen avun puolueettomuuden ja riippumattomuuden. Kehitysavusta on vaarassa tulla työkalu terrorismin vastaisessa sodassa. EU:n uudet esitykset painottavat uhkia ja saattavat johtaa siihen, että kehitysyhteistyötä käytetään poliittisena aseena terrorismin vastaisessa sodassa. (<http://www.kepa.fi/uutiset/kehitysyhteistyö/3493>)

6. Loppupäätelmiä

Voidaan sanoa, että kehitysmaiden velkaongelma on suurin yksittäinen este maailman tasavertaiselle kehitykselle. Kaikki kehitysmaat joutuvat käyttämään suurimman osan varoistaan velan lyhennyksiin, sen sijaan, että rahat käytettäisiin esimerkiksi terveydenhuollon parantamiseen tai koulutukseen. Kehittyneimmät maat ovat heränneet ongelmaan vasta hiljattain, osa syynä varmasti se, että suuren velan ansiosta maailman epätasaista jakoa on voitu pitää yllä.

Erityisesti 1990- ja 2000-luvuilla lukuisia eri ohjelmia on käynnistetty kehitysmaiden velkaongelman ratkaisemiseksi. Yhtä oikeaa vastusta ei varmasti ole ja tulokset näistä ohjelmista ovat olleet ristiriitaisia. Osa tuloksista on kuitenkin kiistattomia. Kohti parempaa ollaan menossa mutta liian hitaalla tahdilla.

Kansainväliset taloudelliset järjestöt ovat tuloksistaan huolimatta olleet suuren arvostelun kohteena. On väitetty muun muassa, että ohjelmat suosivat todellisuudessa rikkaita teollisuusmaita kehitysmaiden kustannuksella. Kritiikki ei kuitenkaan ole yllättävää tai edes epätoivottavaa. Se ainoastaan osoittaa, että kansalaisyhteiskunta on hereillä ja valmis löytämään omat ratkaisunsa ongelmaan.

Vaikka monet ohjelmat ovat vaikuttaneet kehitykseen positiivisesti vapauttaen yhä enemmän resursseja sosiaaliseen kulutukseen ja köyhyyden poistoon, kritiikki ei varmasti ole aiheetonta. Pelkillä velanlyhennysmekanismeilla tai edes suoralla kehitysavulla ei tulla kehitysmaita pelastamaan. Paljon tärkeämpää on saada globalisaation hyödyt ulottumaan myös kehitysmaihiin. Tämä mahdollistuu kauppavirtojen vapautumisen ja laajentumisen kautta. Kehitysmaiden tuotteille on saatava entistä laajemmat markkinat ja niiden tuotteista on maksettava parempi hinta. Tässä kohtaa kehittyneillä mailla on tärkeä rooli. Erilaisten suojatullien sijaan maailmanlaajuisia kauppaa pitäisi edistää. Euroopan unionilla kehitysmaiden suurimpana kauppakumppanina voisi olla hyvinkin suuri rooli maailmanmarkkinoiden vapauttamisessa. Toistaiseksi unioni ei ole uskaltanut näyttää esimerkkiä maailmalle. Mutta millä oikeudella globalisaation hyödyt pidetään vain pienen väestönosan ulottuvilla?

On kuitenkin vältettävä liiaksi osoittamasta syyttävää sormea pelkästään teollisuusmaita kohtaan. Tuloksia, joskin vaatimattomia ainakin arvostelijoiden mukaan, on saavutettu niin erilaisilla velanlyhennysjärjestelyillä kuin kehitysavulla. Vaikka kaikkien osapuolten apua tarvitaan, tie kohti kestävästä kehitystä on kuitenkin lopulta löydyttävä kehitysmaista itsestään. Muutosta voidaan ajaa ulkoapäin mutta lopulta sen voivat toteuttaa vain kehitysmaat itse. Niiden tulee ohjata varansa oikein ja keskittyä sellaisiin sosiaalisiin ja taloudellisiin uudistuksiin, jotka tuovat hyvinvointia koko kansalle. Varallisuus, tulee se sitten mitä kautta tahansa, on saatava pois korruptoituneilta hallituksilta suoraan kansalle. Valveutunut kansalaisyhteiskunta pystyy paremmin huolehtimaan eduistaan. Tähän tarvitaan kuitenkin terveydenhuollon paranemista ja ennen kaikkea koulutusta. Kehitysmaiden velkaongelma on hyvin moniulotteinen ongelma, jonka ratkaisemisessa teollisuusmaat ovat tärkeässä roolissa. Lopullinen vastuu on kuitenkin velkaantuneilla mailla itsellään.

Lähteet:

Abrego, Lisandro & Ross, Doris C. (September 2001). 'Debt Relief under the HIPC Initiative: Context and Outlook for Debt Sustainability and Resource Flows'. *WIDER Discussion Paper* No. 2001/96. UNU/WIDER, Helsinki.

Beattie, Alan: Argentine 'blackmail': As the IMF prepares a \$6bn debt roll-over, doubts about the Fund's credibility resurface. *Financial Times*, 21.1.2003.

Berthélemy, Jean-Claude (October 2001). 'HIPC Debt Relief and Policy Reform Incentives'. *WIDER Discussion Paper* No. 2001/105. UNU/WIDER, Helsinki.

Birdsall, Nancy; Claessens, Stijn & Diwan, Ishac (May 2002). 'Will HIPC Matter? The Debt Game and Donor Behaviour in Africa'. *WIDER Discussion Paper* No. 2002/50. UNU/WIDER, Helsinki.

Elliot, Larry: *Stop treating debtors as poor cows*. The Guardian, 23.9.2002.

Fidler, Stephen: *Who's Minding the Bank?* Foreign Policy, August 2001.

George, S. (1992): *Velkabumerangi. Kolmannen maailman velka kaikkien ongelmana*. Vastapaino, Tampere.

Greenhill, Romilly: *The MDG Drumbeat gets Louder – But is the World Bank listening?*

Greenhill, R., Pettifor, A., Northover, H., Sinha, S. (2003): *Did the G8 Drop the Debt? Five years after the Birmingham Human Chain, what has been achieved, and what more needs to be done?*

Gunter, Bernhard G. (September 2001). 'Does the HIPC Initiative Achieve its Goal of Debt Sustainability?'. *WIDER Discussion Paper* No. 2001/100. UNU/WIDER, Helsinki.

Hakapää, Kari (2003): *Uusi kansainvälinen oikeus*. Dark Oy, Vantaa.

Katsouris, Christina (2000). 'New Conditions Slow Debt Relief. Up to 10 African Countries Could be Considered for HIPC Agreements This Year'. *African Recovery*, Vol. 14#1 (April 2000), s.6.

Katsouris, Christina (2001). 'A Year-end Sprint for Debt Relief. Ten More African Countries Qualify under HIPC Initiative. *African Recovery*, Vol. 14#4 (January 2001), s. 3.

Martin, B. (1994): *Kenen Etu? yksityistäminen ja julkisen sektorin uudistaminen*. Vastapaino, Tampere.

Mutume, Gumisai (2000). 'Debt Relief Conditions Eased in Prague. But Changes to HIPC Fall Short of African and Protesters' Demands'. *African Recovery*, Vol. 14#3 (October 2000), s. 3.

Mutume, Gumisai (2001). 'Whither the Debt? Despite HIPC, African Countries Still Struggle with Heavy Debt Payments'. *African Recovery*, Vol. 15#3 (October 2001), s. 26.

Palast, Gregory: *IMF's Four Steps to Damnation*. The Observer, 29.4.2001.

Stiglitz, Joseph: *Single economic model does not suit the whole world*. The Times, 24.7.2002.

Valley, M. (1990): *Bad Samaritans, First World Ethics and Third World Debt*. Hodder andoughton, Suffolk.

von Bonsdorff, M. *Velkaloukku. Kehitysmaiden velkaongelma, kansainvälisen velkapolitiikan haasteet ja Jubilee 2000*. Kehitysyhteistyön palvelukeskuksen kehityspoliittiset tietolehtiset 8.

Väättäinen, S. (2002): *Vientiluotot ja kehitysmaiden velka – 70-luvun vastuuton lainoitus jatkuu.*

Kansalaisjärjestöjen vientiluottokampanja, Helsinki.

Internet lähteet:

Euroopan unionin komissio (2004): Development.

http://europa.eu.int/comm/development/index_en.htm, 6.4.2004

Euroopan unionin komissio (2004): Development Policy.

http://europa.eu.int/comm/development/body/legislation/docs/council_statement.pdf#zoom=100, 6.4.2004

Eurooppa-tiedotus (2002): Uutiset ja tiedotteet. [http://www.eurooppa-](http://www.eurooppa-tiedotus.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=10792&LAN=FIN)

[tiedotus.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=10792&LAN=FIN](http://www.eurooppa-tiedotus.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=10792&LAN=FIN), 6.4.2004

European Network on Debt and Development: www.eurodad.org, 7.4.2004

Globalisaatio: kolmannen maailman velka. www.globalisaatio.net/velka.html, 7.4.2004

IMF & IDA (September 2003). 'Heavily Indebted Poor Countries Initiative – Status of Implementation'. http://www.worldbank.org/hipc/progress-to-date/Progress_Report-Fall_2003__IMFC_.pdf. 10.4.2004

IMF (September 2003). 'Debt Relief under the Heavily Indebted Poor Countries (HIPC) Initiative. A Factsheet. <http://www.imf.org/external/exr/facts/hipc.htm>. 10.4.2004

IMF (2004). 'IMF Financial Activities – Update April 9, 2004'.

<http://www.imf.org/external/np/tre/activity/2004/040904.htm>. 10.4.2004

Jubilee 2000. 'Creditors Failing the World's Poor, Say Jubilee Campaigners'.

<http://www.jubilee2000uk.org>. 10.4.2004

Kansainvälinen valuuttarahasto (2004): <http://www.imf.org> 7.4.2004

Kehitysyhteistyön palveluskeskus: kepan kehityspoliittiset tietolehtiset: kehitysmaiden velkaongelma. http://www.kepa.fi/teemat/tietolehtiset/004_velka, 7.4.2004

Kehitysyhteistyön palvelukeskus (2003): Uutiset. <http://www.kepa.fi/uutiset/>, 18.4.2004

Maailmanpankki. www.worldbank.org, 7.4.2004

Maailmanpankki.(2004) 'The HIPC Debt Initiative'.
<http://www.worldbank.org/hipc/about/hipcbr.htm>. 3.4.2004

Unisef: www.unisef.org, 7.4.2004

Vapaasana.net (2003): Jutut. (<http://www.vapaasana.net/sisalto.php3?id=367>), 18.4.2004

Verkkouutiset: Arkisto 1999.

http://www.verkkouutiset.fi/arkisto/Arkisto_1999/18.kesakuu/G822499.HTM, 7.4.2004

van Trotsenburg, Axel & MacArthur, Alan (February 1999). 'The HIPC Initiative: Delivering Debt Relief to Poor Countries'. http://www.worldbank.org/hipc/progress-to-date/StatUpdate_April03.pdf. 3.4. 2004

Yhdistyneet Kansakunnat (2004): <http://www.un.org> 7.4.2004